

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра публічного управління та адміністрування

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування

_____ О.Н. Євтушенко

“ ____ ” _____ 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: **СУЧАСНИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У
РОЗРІЗІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Керівник: кандидат наук з державного управління, доцент
Шульга Анастасія Алімівна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: доктор політичних наук, професор
Євтушенко Олександр Никифорович

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконала: студентка VI курсу 637МЗ групи
Пасніченко Маргарита Миколаївна

(П.І.Б.)

Спеціальності: 281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП: «Місцеве самоврядування»

Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВИ СУЧАСНОГО РОЗКВІТУ РЕГІОНІВ	6
1.1. Сутність та співвідношення понять «регіональний розвиток» і «сталий розвиток»	6
1.2. Концепція сталого розвитку: основні положення та глобальні цілі	15
РОЗДІЛ 2. РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	23
2.1. Принципи сталого регіонального розвитку	23
2.2. Соціально-економічний розвиток регіонів за сучасних умов	28
2.3. Організаційно-правове забезпечення регіонального розвитку	40
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОБУДОВИ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	56
3.1. Стратегічне планування як основа забезпечення сталого розвитку регіонів	56
3.2. Впровадження іноземного досвіду управління регіональним розвитком у світлі ідей сталого розвитку	62
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вже не один рік, орієнтуючись на європейський досвід і практику, керівництво нашої держави проводить політику розбудови територій в соціально-економічному, демографічному, культурно-освітньому й політико-правовому аспекті. Проте, на заваді реалізації поставлених цілей стоїть неготовність самого суспільства до кардинальних суспільно-управлінських й організаційно-територіальних перетворень, саботаж з боку окремих представників місцевої влади, високий рівень корупції, довготривала пандемія COVID-19 та, зрештою, повномасштабна війна в Україні, яка завдає нищівного «удару» по всім регіонам України (особливо, південним, східними та північно-східним).

Сьогодні, коли український народ та земля потерпають від російської масштабної військової навали, питання регіонального розвитку є одним із ключових стратегічних завдань нашої держави. Оскільки саме фінансово-економічна спроможність, соціально-політична стабільність та екологічна безпековість регіонів є запорукою побудови цілісної, потужної та суверенної держави. Усвідомлюючи це та підтримуючи міжнародну політику щодо реалізації глобальних цілей сталого розвитку, Україна прагне не лише якнайскорішої перемоги та справедливого встановлення миру, а і повного відновлення територій для теперішніх та майбутніх поколінь (як в економічно-матеріальному, демографічному, так і в екологічному сенсі), з використанням вже апробованих іншими країнами світу технологіями та новітніх підходів. Ці підходи мають, насамперед, ґрунтуватись на створенні умов до самовідновлення всіх сфер життя.

Відповідно враховуючи зазначене, питання сучасного регіонального розвитку України у розрізі концепції сталого розвитку є актуальним та потребує більш детального наукового дослідження і розроблення практичних рекомендацій для його посилення.

Стан наукової розробки теми. Дослідженню регіонального розвитку України присвячені роботи таких науковців як: Г.В. Возняк, Н.А. Гнидюк, І.О. Дробот, О.Н. Євтушенко, В.М. Ємельянов, В.Ю. Керецман, В.С. Куйбіда, В.Ю. Медвідь, Т.В. Мірзоєва, С.М. Серьогін, А.Ф. Ткачук, А.А. Шультга та ін. Окремі аспекти регіонального розвитку в Україні у розрізі концепції сталого розвитку у своїх наукових роботах досліджували: В.І. Андріяш, В.О. Брянцев, З.В. Герасимчук, Ю.О. Коваленко, О.В. Лазарєва, О.Ф. Новікова, Л.А. Руденко, Т.К. Скуф'їна, В.Є. Хаустова, О.М. Чабанюк та інші дослідники.

Метою роботи є дослідження сучасного регіонального розвитку України у розрізі концепції сталого розвитку.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі *завдання*:

- окреслити теоретичні аспекти концепції сталого розвитку як основи сучасного розквіту регіонів;
- описати принципи сталого регіонального розвитку;
- здійснити аналіз соціально-економічного розвитку регіонів за сучасних умов;
- розглянути організаційно-правове забезпечення регіонального розвитку;
- охарактеризувати стратегічне планування як основу забезпечення сталого розвитку регіонів;
- обґрунтувати можливості впровадження іноземного досвіду управління регіональним розвитком у світлі ідей сталого розвитку в Україні.

Об'єктом роботи є державна регіональна політика.

Предметом роботи є сучасний регіональний розвиток України.

Методи дослідження. Методологічну основу даної роботи складають загальнонаукові і спеціальні методи дослідження. Безпосередньо такий метод як формально-логічний метод застосовувався для розкриття змісту основних понять дослідження. На основі системного методу окреслено теоретичні аспекти концепції сталого розвитку. Використання причинно-наслідкового аналізу, структурно-функціонального та порівняльно-правового методів дало

зможу охарактеризувати сучасний регіональний розвиток України на основі ідей сталого розвитку. За допомогою системно-аналітичного методу та методу прогнозування сформульовано напрями побудови сталого регіонального розвитку в Україні. На основі методів узагальнення та групування зроблено відповідні висновки проведеного дослідження.

Наукова новизна дослідження. Дана робота являє собою самостійну наукову працю у галузі публічного управління, в якій авторкою отримано науково-обґрунтовані результати, що розкривають особливості сучасного регіонального розвитку України у розрізі концепції сталого розвитку. Основні положення кваліфікаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають: в уточненні ключових понять дослідження; у виявленні особливостей соціально-економічного розвитку регіонів за сучасних умов; у формулюванні напрямів побудови сталого регіонального розвитку в Україні.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження можуть бути використані: у практичній діяльності управлінських кадрів публічно-владних інституцій – щодо покращення регіонального управління та підвищення рівня розвитку регіонів України у воєнний та у післявоєнний періоди; у науково-дослідній діяльності – для вироблення ефективних способів побудови сталого регіонального розвитку в Україні на основі ідей сталого розвитку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження апробовано у формі однієї доповіді на XXVII Всеукраїнській щорічній науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2024: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 6-10 листопада 2024 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, які об'єднують у собі 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та 4 додатків. Загальний обсяг роботи складає 86 сторінок, основного тексту – 72 сторінки. Список використаних джерел нараховує 89 найменувань. Робота містить 20 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВИ СУЧАСНОГО РОЗКВІТУ РЕГІОНІВ

1.1. Сутність та співвідношення понять «регіональний розвиток» і «сталий розвиток»

Перш ніж вести мову про регіональний розвиток у розрізі концепції сталого розвитку, необхідно визначитись зі змістом ключових понять даного дослідження. Це такі поняття як «регіон», «регіональний розвиток», «сталий», «сталий розвиток».

Розпочнемо із такого терміну як «регіон». Якщо звернутися до довідкової літератури, то в різних словниках містяться частково протилежні між собою твердження, що розкривають суть даного поняття. Так, наприклад, у словнику з регіональної політики, що представлений Інститутом регіональних та євроінтеграційних досліджень ЄвроРегіо Україна, регіон визначено як територію, «яка відрізняється від інших територій за рядом ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів» [74]. Далі деталізується, що регіони «виділяються з території відповідно до певних цілей і завдань, найголовнішою з яких є управління розвитком регіону. Вони можуть бути будь-якого розміру – від міста (або району у великому місті) до величезних регіонів всередині континенту» [74]. Натомість, в економічному словнику, за редакцією Й.С. Завадського, регіон тлумачиться як «область, район; частина країни, що відрізняється від інших областей сукупністю природних і (або) історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних і інших особливостей, що нерідко сполучаються з особливостями національного складу населення» [18, с. 263].

В Енциклопедії державного управління за редакцією О.Ю. Амосова, О.С. Ігнатенка, А.О. Кузнецова, регіон визначено як «одиницю субнаціонального рівня, утворену в законодавчому порядку з урахуванням історичних, політичних, соціальних і культурних особливостей з метою здійснення державної політики та реалізації спільних інтересів населення, що забезпечується діяльністю територіальних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування» [19, с. 309]. Водночас, у цій енциклопедії регіон розглядається як і багатофункціональна система, «яка створюється шляхом синтезу політичних, екологічних, соціальних, економічних, психологічних та інших сфер життєдіяльності населення» [19, с. 309]. На наш погляд, закріплене тлумачення досліджуваного терміну, на наш погляд, є найбільш повним, оскільки передає його суть не лише з позиції територіального місцезнаходження/розташування й економічної складової, а і з позиції права – законних підстав утворення і визначення меж, та соціального управління – поєднання різних суспільних відносин і сфер в одну загальну «групу» за відповідними об'єднуючими спільними/дотичними ознаками.

У сучасній науці, у тому числі науки публічного управління, немає єдиного чіткого визначення досліджуваного поняття. Науковці по-різному трактують його зміст, беручи за основу саме територіальний та економічний аспекти. Так, наприклад, загальноприйнято вважати регіоном певну «територію в межах однієї чи декількох держав, яка є однорідною за певними критеріями (економічними, демографічними, екологічними, етнічними, соціальними, культурними) і за цими критеріями відрізняється від інших територій» [27, с. 398].

Деякі вчені поняття «регіон» трактують по-іншому. Безпосередньо О.М. Тищенко, думку якого ми підтримуємо, вважає, що при визначенні сутності регіону необхідно обов'язково враховувати три обставини, що представлені на Рис. 1.1 [78, с. 13].

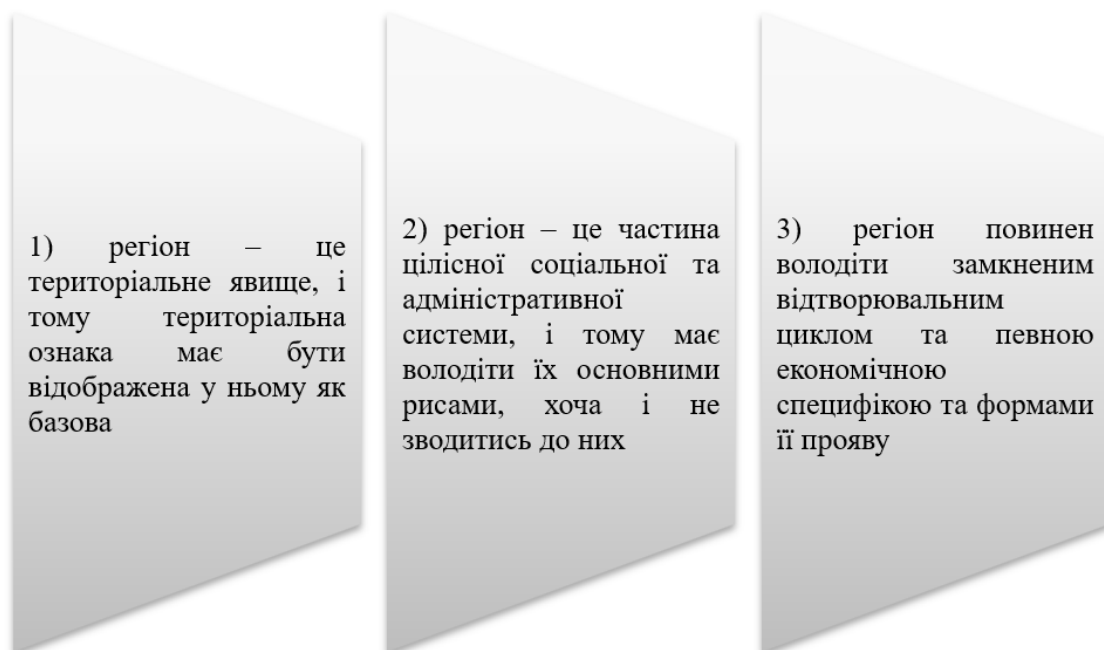

Рис. 1.1. Ключові аспекти, що розкриваються сутність поняття «регіон»

Інші науковці зосереджуються саме на соціально-політичному трактуванні регіону, яке «визначає регіон в якості соціально-територіальної цілісності, тобто сукупності соціальних, економічних, політичних факторів розвитку території. Сюди входить цілий набір характеристик, зокрема, такі як: етнічний склад населення, трудові ресурси, соціальна інфраструктура, соціально-психологічний клімат, політичні аспекти розвитку регіону, культурні фактори та ін.» [39, с. 49].

Деякі дослідники розглядають зміст поняття «регіон» виключно із соціально-економічної позиції. Так, наприклад, О.В. Токарчук наголошує, що регіон – це «самостійна територіальна система, з притаманними тільки їй виробництвом, розподілом, обміном та споживанням матеріальних благ і послуг» [82].

Цікавою із цього приводу є позиція В.С. Куйбіди, який робить акцент на регіоні як «відносно неоднорідній території, яка має набір суттєвих однорідних характеристик політичного, економічного, соціологічного, екологічного, географічного, мовного ландшафту тощо» [33, с. 14]. На його думку, регіон (на локальному рівні в межах держави) можна розглядати як

«територіально-економічну одиницю або як територіально-адміністративну одиницю, рідко – як громаду (що поєднує всіх жителів на певній території)» [33, с. 14].

Якщо у цьому питанні звернутися до міжнародної практики, то, наприклад, європейські публічно-владні інституції поняття «регіон» визначають як «прямо підпорядкований рівень після державного» та виділяють: місцевий, районний і регіональний рівні. Безпосередньо члени Асамблеї європейських регіонів, котрі в 1996 р. прийняли декларацію з регіоналізму, зійшлися у своїх поглядах на тому, що регіон як «територіальне утворення, сформоване в законодавчо встановленому порядку, є на порядок нижчим рівнем за загальнодержавний та наділений політичним самоврядуванням» [16]. Загалом, як наголошує О.В. Фадєєв, «концепція європейського інтегрального федералізму, розглядаючи поняття «регіон», виходить із того, що інтегруючий політичний організм взаємодіє не з людьми, а з політично організованими територіями, тобто з локальними, регіональними об'єднаннями, самоврядними і автономними» [84, с. 203].

З позиції права, поняття «регіон» також тлумачиться неоднозначно. Так, наприклад, у Концепції державної регіональної політики, затвердженої Указом Президента України від 25 травня 2001 р. № 341/2001, закріплено, що регіоном є «територіальні утворення з системою органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (Автономна республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь)» [52]. У свою чергу, в Законі України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р. № 156-VIII, дане поняття визначено як «територію Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя» [48]. При цьому, відповідно до чинного законодавства, регіоном вважається і група сусідніх країн, районів чи частина певного континенту.

Отже, зважаючи на викладене можна узагальнити, що регіоном є певне територіальне утворення, що має особливості, які виділяють його з-поміж інших територіальних утворень (історія формування, культура, умови і

рівень життя населення, різноманітні зв'язки з зовнішнім середовищем, політична спрямованість тощо), а також притаманну саме йому цілісну соціально-економічну систему та систему управління, всі складові частини яких перебувають між собою у складних взаємозв'язках, взаємодіють та здатні до відтворення.

При наявності самого регіону, незалежного від того чи він знаходиться всередині держави чи на міждержавному рівні, постає питання його нормального функціонування та розвитку. Так, почали поступово приділяти увагу регіональному розвитку, вкладаючи різне значення у нього.

Свого часу австрійсько-американський економіст, соціолог та історик Йозеф Шумпетер стверджував, що зростання не означає розвиток, наводячи приклад із поштовими каретами – «поставте у ряд стільки поштових карет, скільки забажаєте – залізниця у вас все одно не вийде» [87, 146]. Він говорив про те, що механічне збільшення кількості не є запорукою розвитку. Лише здійснення якісних змін та впровадження інновацій стане результатом розвитку [36].

На теперішній час існує дві наукові позиції, що розкривають сутнісне розуміння терміну «регіональний розвиток», які представлені на Рис. 1.2.

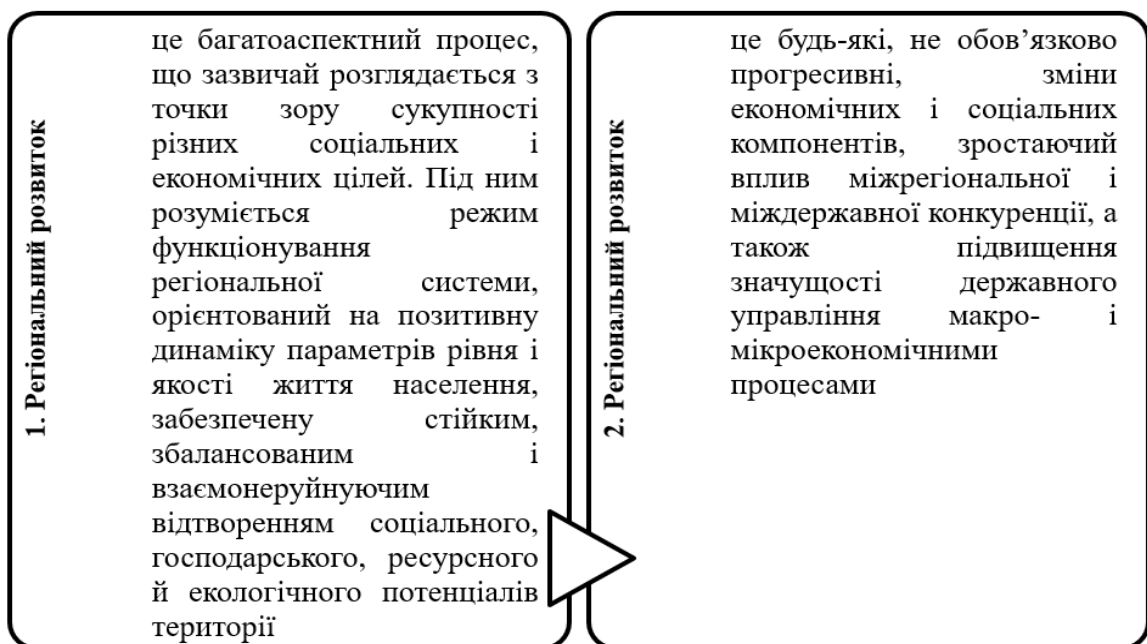

Рис. 1.2. Подвійне розуміння поняття «регіональний розвиток» [73, с. 32-33]

На думу, вітчизняної дослідниці В.Ю. Медвідь, таке подвійне розуміння суті регіонального розвитку вимагає більш детального його розгляду в аспекті регіону як територіального утворення та як певного цілісного економічного простору [37, с. 159]. Відповідно під регіональним розвитком з позиції територіальності є насичення території різними інфраструктурними й іншими об'єктами та встановлення зв'язків між ними. При чому чим стабільніші й міцніші такі зв'язки, тим розвинутішою стає територія [6, с. 137-138]. У свою чергу, регіональним розвитком, як економічного простору, є розвиток виробництва, нарощування матеріальних ресурсів та продуктивних сил на певній території, обумовленим просторовим відособленням та специфікою умов виготовлення/надання товарів/послуг.

Цікавою на наш погляд, є позиція Г.В. Возняка, який стверджує, що регіональний розвиток за своєю суттю є «економічною концепцією, яка враховує взаємний вплив економічної діяльності й інтеграції ринків на територіально-географічні об'єкти. При цьому процеси регіонального розвитку обумовлюються дією загальних і спеціальних законів економіки» [7, с. 38, 40].

У вітчизняному законодавстві, зокрема, у п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади державної регіональної політики», закріплено, що регіональним розвитком є процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах [48].

Тобто, зважаючи на наведені твердження і позиції, регіональним розвитком є певний рух, що представлений соціально-економічними чи іншого характеру змінами на відповідній території. При цьому такі зміни мають бути якісними й ефективними, оскільки, як вважає Ю.С. Погорелов, не будь-який рух є розвитком [43, с. 77].

Узагальнюючи наведене можна сказати, що регіональним розвитком є процес здійснення ефективних, обґрунтованих, якісних і необхідних змін управлінського, соціально-економічного, освітньо-культурного й іншого характеру на певній території за певний проміжок часу, раціональне

використання усіх наявних регіональних переваг, а також співпраця та взаємоузгодженість дій різних гілок влади, що у сукупності призводить до економічного зростання та поліпшення якості життя населення. При цьому такий розвиток характеризується циклічністю, яка із кожним разом передбачає вихід на «новий рівень» (див. Рис. 1.3).

Рис. 1.3. Циклічність регіонального розвитку

Якщо безпосередньо говорити про сталий розвиток, то на наш погляд, для чіткості розуміння сутності цього терміну, його варто розкласти на складові та розглянути окремо кожну з них.

Слово «сталість» на побутовому рівні сприймається як те, що є незмінним, постійним і непорушним при будь-яких умов; розраховано на довгий час чи для тривалого функціонування/використання. Проте, з наукової точки зору зміст цього поняття є абсолютно протилежним. У загальному розумінні, це постійний розвиток (рух уперед) при максимальній незмінності умов, навколишнього оточення/середовища. Розвиваючи цю думку, В.А. Гросул говорить про те, що сталість – це «стан системи, за якого кількісні характеристики її елементів, а також їхні властивості та відносини залишаються незмінними у разі перетворення системи, що викликано змінами в середовищі її функціонування» [15, с. 161].

Дещо протилежне твердження наводить О.Ф. Новікова, аналізуючи феномен сталість як «здатність системи зберегти свою якість в умовах

мінливого середовища та внутрішніх трансформацій» [75, с. 22].

У свою чергу, А.Є. Глинська наголошує на тому, що термін «сталий розвиток» передбачає вищий рівень ніж термін «розвиток» та означає систему, яка знаходиться у постійному динамічному русі, показники і характеристики якої повинні набувати якісного покращення та безперервно зростати [10, с. 6]. Ми погоджуємось із позицією дослідниці, вважаючи, що сталий розвиток за своєю суттю означає всебічно збалансований/гармонійний розвиток (див. Рис. 1.4).

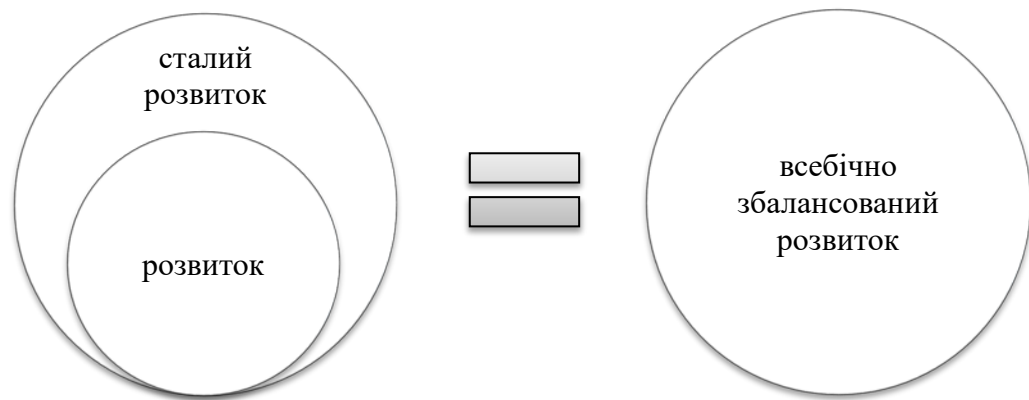

Рис. 1.4. Співвідношення досліджуваних понять

Є науковці, котрі стверджують, що сталий розвиток – це певна динаміка, зміни, процес, тому він ні в якому разі не може бути стійким. Оскільки останнє означає постійність чи непорушність/незмінність стану або певних параметрів. Виходячи із цього, можна говорити лише про те, що стійкість виступає однією із необхідних і важливих умов сталого розвитку та, на переконання О.О. Бакунова, у цьому контексті, означає «здатність (властивість) системи так реагувати на зміни зовнішнього середовища, щоб не лише генерувати чинники, які зумовлюють її врівноважений стан, а й забезпечувати подальший розвиток» [3, с. 52].

Загально поняття «сталий розвиток» визначає О.В. Лазарева, не роблячи при цьому прив'язку до держави. На її думку, це «сталість економічної користі від використання природних благ та важливість збереження фізичних властивостей навколишнього природного середовища та

цінність збереження екологічних функцій навколишнього середовища» [34].

Дещо інше твердження даного терміну наводить Ю.О. Коваленко, включаючи вже безпосередньо прив'язку до території, у даному випадку саме до регіону. Відповідно, на його думку, – це «процес сукупних змін, який спрямований на перетворення нового якісно вищого рівня регіональної системи і визначається станом і потенційними соціальними, економічними та екологічними можливостями регіону» [30, с. 48].

Доволі цікаве, на наш погляд, визначення поняття «сталій розвиток» дають Т.М. Засєкіна та М.Д. Тишковець, на переконання яких, це «необхідність встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі» [22, с. 344]. Про баланс та вдоволення потреб теперішніх і майбутніх поколінь у контексті сталого розвитку говорять також і такі дослідники як А.В. Ковалевська, С.В. Зеленський та Р.В. Петрова [29, с. 71]. Ми повністю погоджуємось із наведеними позиціями, оскільки сталий розвиток, це, насамперед, про підвищення рівня життя людей сьогодні таким чином, щоб прийдешні покоління мали не нижчий, а ще більш кращий рівень та умови життя, у тому числі безпечний і задовільний стан навколишнього природного середовища. Іншими словами, це пошук оптимального співвідношення між соціально-економічним розвитком та забезпеченням екологічної безпеки (див. Рис. 1.5).

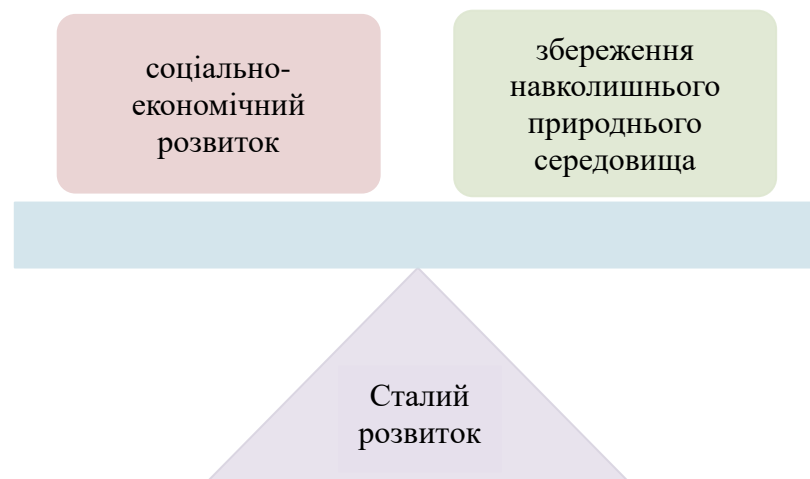

Рис. 1.5. Сутність балансу сталого розвитку

Отже, зважаючи викладене, сталий розвиток можна описати як процес змін, що являють собою поетапне та прогресивне нарощування економічного, ресурсно-виробничого потенціалу та людського, у тому числі інтелектуального капіталу, відтворення екологічної і соціальної складової території, забезпечення раціонального природокористування та збалансування людських потреб із можливостями самої планети, з метою збереження існуючого «стану речей» для теперішніх і майбутніх поколінь.

1.2. Концепція сталого розвитку: основні положення та глобальні цілі

У практику управління та політики поняття «сталий розвиток» наприкінці 80-х років XX ст. ввела Харлем Брутланд – на той час голова Міжнародної комісії з питань екології та розвитку Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Він вважав, що сталим розвитком є такий розвиток, який задовольняє потреби сучасності, при цьому жодним чином не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [71, с. 6].

Подальша конкретизація ідеї сталого розвитку, запропонована Харлем Брутландом, була здійснена на Конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., учасники якої визнали концепцію сталого розвитку панівною ідеологією існування й подальшого функціонування сучасної цивілізації у XXI ст. Під час цієї зустрічі, яку ще називають Саміт Землі, було схвалено визначення самого поняття «сталий розвиток» та сформовано суть відповідної концепції, змість якої полягає у тісній взаємодії трьох складових, ігнорування кожної з яких може призвести до проблем забезпечення збалансованого розвитку у світі (див. Рис. 1.6).

Через десять років у Південно-Африканській Республіці відбувався Всесвітній саміт зі сталого розвитку, на якому було затверджено «План

виконання рішень на найвищому рівні». Водночас члени саміту констатували, що ідея сталого розвитку від початку її виникнення не набула широкого розповсюдження у практичній діяльності різних країн світу [42].

Рис. 1.6. Тріада концепції сталого розвитку

У 2012 р., через наступні десять років, у Ріо-де-Жанейро була проведена конференція ООН з питань сталого розвитку, цілями зустрічі якої стало:

- 1) підтримка прихильності сталого розвитку на політичному рівні;
- 2) оцінка успіхів і виправлення недоліків при виконанні взятих на себе зобов'язань;
- 3) розгляд нових і невідкладних проблем, що виникають.

Відповідно на конференції підіймалися такі теми як: «Зелена економіка в контексті сталого розвитку і подолання бідності» та «Інституційні рамки сталого розвитку».

Зважаючи на суттєве погіршення показників навколишнього природного середовища, поширення епідемій, голоду та безробіття, на ідею сталого розвитку поглянули дещо інакше. Представники міжнародної спільноти прийшли до висновку, що сталий розвиток – це спосіб організації діяльності суспільства, за якою воно зможе існувати в довгостроковій перспективі, при цьому не 10-20 років, а 50-70 років. Такий розвиток має на меті одночасно досягнення соціальної й економічної справедливості, збереження навколишнього середовища та відновлення використаних

природних ресурсів. Враховуючи це все, було прийнято рішення про створення цільової групи ООН, до складу якої мали увійти представники із понад 60 агенцій та міжнародних організацій. Ключове завдання цієї групи – це розробка комплексу Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР), дотримання яких має сприяти проведенню науково обґрунтованих, цілеспрямованих та узгоджених дій у сфері сталого розвитку. Для виконання поставленого завдання цільова група ООН провела одинадцять тематичних консультацій на національному рівні в шістдесяті країнах світу по таким напрямкам/сферам як: конфлікти і нестабільність; освіта; екологічна стійкість; управління; економічне зростання і зайнятість; здоров'я; голод і продовольча безпека; нерівність; динаміка чисельності населення; енергія; вода [4, с. 88].

Результати роботи вказаної групи були представлені на початку 2015 р. в узагальнюючій доповіді Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна. Вже через пів року, 25 вересня Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію, закріпивши план дій – «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року». Цей документ, який підписали майже двісті країн, у тому числі Україна, містить 17 визначених цілей та 169 поставлених задач (див. Рис. 1.7). Це загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання для всіх людей у світі. Одна ціль доповнює іншу та водночас прямо впливає на її досягнення.

Рис. 1.7. Глобальні цілі сталого розвитку

Хотілося б звернути увагу на те, що поставлені у документі цілі сформульовані абстрактно, без точної вказівки, що саме мається на увазі під конкретною ціллю (наприклад, ні голоду, відповідальне споживання, відновлювальна енергія). Кожна держава має самостійно вирішувати що саме робити та якими методами їх досягати, у процесі чого можуть бути застосовані творчі підходи, розроблені та впровадженні інноваційні технології та використанні фінансові ресурси всього суспільства. Водночас держави-підписанти зобов'язалися визначати пріоритетність прогресу для тих країн і спільнот, які найбільше відстають у розвитку (в економічному, соціальному, культурному тощо) [89]. Тому ступінь досягнення задекларованих цілей сталого розвитку тією чи іншою країною в апріорі буде важко виміряти.

Зважаючи на зміст вказаного плану дій, саме концепція сталого розвитку стала загальною ідеєю, за якою світ домовився жити та відповідним чином змінюватись до 2030 р. Цікаво, що центральне місце у цій концепції відводиться не екологічній ситуації у світі, а саме людині – людині сучасного та людині майбутнього. Саме від того, як сьогодні людина буде вибудовувати своє життя та розвивати соціально-економічні відносини, буде напряду залежати рівень і якість життя людини у подальшому. Більш того, всі аспекти розвитку людства повинні узгоджуватися із сучасними та майбутніми потребами [76].

Відповідно, зважаючи на викладене, концепція сталого розвитку ґрунтується на принципах, що представлені на Рис. 1.8.

Сучасна концепція сталого розвитку, як наголошує А.В. Гречко, передбачає «забезпечення керованості процесів розвитку, що досягається за допомогою використання сучасних технологій моделювання та прогнозування соціально-економічних процесів, а також технічних та адміністративних інструментів регулювання питань у сфері захисту навколишнього середовища» [12, с. 142].

1. Людство дійсно може надати розвитку сталого і довготривалого характеру, для того щоб він відповідав потребам людей, що живуть зараз, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.
2. Обмеження, які існують в галузі експлуатації природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані з сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення.
3. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізувати свої надії на благополучніше життя. Без цього сталий і довготривалий розвиток просто неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф – злидні, які стали у світі звичайним явищем.
4. Необхідно налагодити стан життя тих, хто користується надмірними засобами (грошовими і матеріальними), з екологічними можливостями планети, зокрема відносно використання енергії.
5. Розміри і темпи росту населення повинні бути погоджені з виробничим потенціалом глобальної екосистеми Землі, що змінюється.

Рис. 1.8. Ключові принципи концепції сталого розвитку [86, с. 64]

Україна, як вже зазначалось вище, доєдналася до процесу реалізації Глобальних цілей та забезпечення сталого розвитку як в середині самої країни, так й у всьому світі. Після затвердження Плану дій на період до 2030 року, уряд протягом двох років проводив активну роботу щодо адаптації цілей до українських реалій. У результаті, в 2017 р. українській спільноті була презентована доповідь на тему «Цілі сталого розвитку: Україна», в якій Міністерство економіки України представило 86 національних завдань.

У 2019 р. ініціативу реалізації концепції сталого розвитку підтримав чинний Президент України, назвавши такий розвиток – орієнтиром для розроблення вітчизняних нормативних актів й інших документів, з метою забезпечення збалансованості соціально-економічної та екологічної

складової сталого розвитку України [63].

У 2020 р., за даними Державної служби статистики України, був підготований та презентований перед світовою спільнотою Добровільний національний огляд. За результатами проведеного дослідження, наша держава за відносно короткий проміжок часу досягнула певного прогресу у більшості цілей сталого розвитку, затверджених ООН.

5 серпня того ж року уряд прийняв Постанову № 695, затвердивши Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки, яка розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку та визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів України до 2030 року [49].

На жаль, повномасштабне вторгнення росії на територію України у 2022 р., вплинуло на процес реалізації цілей сталого розвитку нашою країною. Однак, незважаючи на всі труднощі, пов'язані із веденням активних бойових дій на більшій території України та постійні бомбардування об'єктів інфраструктури, уряд держави на чолі із Президентом продовжує активну роботу у напрямку реалізації концепції сталого розвитку, приділяючи особливу увагу ступеню експлуатації природних ресурсів, підвищенню економічного розвитку, залученню інвестицій, впровадженню різних альтернативних джерел енергії та розширенню можливостей їх використання, боротьбі з голодом та бідністю тощо.

На кінець хотілося б окремо зазначити, що поряд із усіма перевагами концепції сталого розвитку є групи людей, які виступають проти неї, наголошуючи на тому, що досягнення такого розвитку є утопією через дві основні причини. По-перше, дана концепція не передбачає конкретності у рішеннях і діях, наявності певної теоретико-правової і практичної бази та водночас потребує суттєвих фінансових вливань/вкладень та охоплює тривалий період часу, що створює потенційний ризик для нереалізації цілей та принципів сталого розвитку. По-друге, конкуренція між цілями сталого розвитку та їх взаємовиключення. Так, наприклад, важко досягти економічного зростання, розвивати промисловість й інфраструктуру, при

цьому зберігати морські ресурси та захищати екосистеми суші. Або долати голод і бідність, при цьому відповідально споживати та виробляти (див. Додаток А).

Незважаючи на окреслені недоліки концепції сталого розвитку, її ідеї є значеними сьогодні як ніколи, коли людство інтенсивно використовує природні ресурси, надшвидкими темпами розвиває технології, використовуючи при цьому дешеву робочу силу та завдаючи непоправної шкоди екології, що у більшості випадків унеможливорює відновлення навколишнього природного середовища у майбутньому. Тому так важливо знаходити баланс між економічною, соціальною та екологічною сферою з метою створення оптимальних умов життя для теперішнього та, особливо, майбутнього поколінь.

Отже, концепція сталого розвитку є універсальною, суть якої полягає у знаходженні оптимального, гармонійного та збалансованого «симбіозу» (поєднання) всіх складових суспільного розвитку та природніх процесів, здійснення комплексних, науково обґрунтованих заходів, у тому числі впровадження тотальної екологізації виробничих процесів, що дасть можливість досягти соціальної справедливості та відсутності будь-якого виду дискримінації, покращити рівень життя населення та підвищити індекс людського розвитку, зберегти довкілля та максимально задовільнити потреби людей сьогодення і майбутнього. Дана концепція передбачає досягнення пов'язаних між собою сімнадцять глобальних цілей.

Висновки до Розділу 1

Регіональний розвиток представляє собою процес здійснення ефективних, обґрунтованих, якісних і необхідних змін управлінського, соціально-економічного, освітньо-культурного й іншого характеру на певній

території за певний проміжок часу, що у сукупності призводить до економічного зростання та поліпшення якості життя населення. Натомість, сталий розвиток є дещо іншим поняття. Це процес змін, що являють собою поетапне та прогресивне нарощування економічного, ресурсно-виробничого потенціалу та людського, у тому числі інтелектуального капіталу, відтворення екологічної і соціальної складової території, забезпечення раціонального природокористування та збалансування людських потреб із можливостями самої планети, з метою збереження існуючого «стану речей» для теперішніх і майбутніх поколінь.

Суть концепції сталого розвитку полягає у знаходженні оптимального, гармонійного та збалансованого «симбіозу» всіх складових суспільного розвитку та природніх процесів та здійснення комплексних, науково обґрунтованих заходів, у тому числі впровадження тотальної екологізації виробничих процесів, що дасть можливість досягти соціальної справедливості та відсутності будь-якого виду дискримінації, покращити рівень життя населення та підвищити індекс людського розвитку, зберегти довкілля та максимально задовільнити потреби людей сьогодення і майбутнього. Дана концепція є універсальною, передбачає досягнення пов'язаних між собою 17 глобальних цілей та може бути реалізована різними суб'єктами на різних рівнях.

РОЗДІЛ 2

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

2.1. Принципи сталого регіонального розвитку

На сьогодні, враховуючи те, що Україна приєдналась до підписання стратегічного міжнародного плану дій «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року», про що згадувалось у попередньому пункті роботи, розвиток регіонів на основі концепції сталого розвитку є пріоритетним напрямом розбудови нашої держави. При цьому будь-яка публічно-управлінська чи інша діяльність направлена на покращення соціально-економічного стану регіонів країни повинна ґрунтуватись на принципах, що враховують ідеї та цілі сталого розвитку.

У вітчизняній законодавчій базі не має нормативного документу, в якому було б чітко прописано принципи сталого регіонального розвитку. Такі принципи «розосереджені» у різних правових актах. Зважаючи на це, деякі вчені намагаються сформулювати перелік таких принципів, використовуючи при цьому різні підходи. Так, наприклад, З.В. Герасимчук, ще на початку 2000-х років, запропонувала власний авторський набір принципів сталого регіонального розвитку. Це, насамперед, такі принципи як: цілеспрямованість, науковість, ієрархічність, системність, ресурсна забезпеченість. Також це принцип розподілу прав, обов'язків і відповідальності та принцип поєднання галузевого і територіального підходів до формування регіональної політики сталого розвитку [8, с. 158].

Запропонований вітчизняною дослідницею «набір» ключових засад сталого регіонального розвитку, на сьогодні є застарілим, оскільки не

враховує ті кардинальні зміни, які відбуваються з Україною вже як понад 10 років. Мова йде про завершення трансформаційних перетворень нашої економіки із перехідного типу у ринкову, посилення європейського вектору розвитку держави, загострення соціальної і політичної ситуації, здійснення децентралізації публічного управління та окремих суспільних сфер (наприклад, медична й освітня децентралізація), реформування місцевого самоврядування, суттєві зрушення у регіональних господарських комплексах, незаконне вторгнення росії на українські землі, їх часткова тимчасова окупація/анексія та, зрештою, початок повномасштабної війни.

Виходячи з того, що за понад ніж два десятиліття в Україні відбулися суттєві інституційні, соціальні, військово-політичні й економічні перетворення, окремі дослідники запропонували дещо інші принципи сталого регіонального розвитку, які, насамперед, враховують нищівні для вітчизняної економіки, суспільства й екології наслідки російського збройного вторгнення, вимоги до посилення обороноздатності країни по всіх напрямках, а також необхідність адаптації національного господарського комплексу до нових геополітичних й територіально-економічних викликів.

Так, наприклад, В.Є Хаустова та Ш.А. Омаров стверджують, що такими принципами є: «збереження довкілля; покращення стану соціальної сфери; баланс технологічного й економічного розвитку» [85, с. 267]. Вважаємо, що такий підхід до визначення ключових засад, на яких має базуватись сталий регіональний розвиток є вузьким, тому що він не враховує вплив формальних і неформальних інституційних, соціальних і політичних факторів, що тим чи іншим чином (наприклад, видання певного нормативного акту чи підписання багатосторонньої міжнародної угоди, масова міграція й переселення українського народу) формують темпи, масштаби і пропорції господарювання та ресурсоспоживання.

У свою чергу, В.В. Лакас переконаний, що «найбільшої позитивної синергії в частині досягнення цілей сталого розвитку на регіональному рівні можна досягнути на основі дотримання критично необхідного комплексу

принципів» [35, с. 188]. Такими принципами на його думку є: емерджентність (поява нового); конвергенція (зближення, сходження компромісів); екологічна і соціальна відповідальність; випереджальний розвиток (впровадження інноваційних підходів до здійснення регіонального розвитку); максимізація замкнених циклів (запровадження відтворювального процесу, здійснення вторинний/третинної переробки та споживання); адаптивність (звикання до нових умов роботи, навчання, життя); обороноздатність (посилення безпеки в країні по всіх напрямках); диверсифікація енергетичного забезпечення (зміна джерел енергії, активне використання альтернативних джерел енергії); резилентність (здатність зберігати у несприятливих умовах стабільність/рівновагу/баланс); еквівалентність (можливість взаємозаміни чогось або когось); інституційна поступальність (залишення/збереження тих інституцій, що довели свою ефективність і життєздатність у складних умовах); партнерство (розширення можливостей державно-приватного партнерства, посилення міжнародної співпраці); інвестиційне сприяння (створення привабливих і безпечних умов для здійснення внутрішнього зовнішнього інвестування) [35, с. 188-189].

Враховуючи те, що в Україні майже три роки триває війна і наша держава зазнає суттєвих втрат і руйнувань, з-поміж названих принципів особливу увагу варто приділяти першочерговості дотриманню саме принципу випереджального розвитку. Адже рано чи пізно наступить післявоєнний період, який стане для нас не меншим випробуванням, ніж сама війна. Необхідно буде у надприскореному темпі долати наслідки незаконного російського вторгнення та окупації і у цьому допоможе саме використання перевірених світовою практикою інноваційних методів, способів і технологій відбудови мережі об'єктів соціально-виробничої, житлової та енергетичної інфраструктури, відновлення навколишнього природного середовища із помірним використанням природно-ресурсного потенціалу територій, впровадження нестандартних, екологічно безпечних та енергетично заощадливих технологій виробництва і надання різноманітних видів послуг

розвиток альтернативних («зелених») джерел енергії.

Зважаючи на ті умови, в яких зараз знаходиться наша держава, В.В. Лакас, ідею якого ми підтримуємо, пропонує дотримуватись принципів сталого регіонального розвитку у певній ієрархічній послідовності, що представлена на Рис. 1.9 [35, с. 189].

Рис. 1.9. Ієрархічність дотримання принципів сталого регіонального розвитку в умовах війни та у післявоєнний період

Погоджуючись із позицією В.В. Лакас, вітчизняна дослідниця Л.А. Квятковська пропонує до переліку принципів сталого регіонального розвитку додати ще три взаємопов'язаних між собою принципи: забезпечення збалансованості економіки й екології та, водночас, фінансово-економічної і соціальної сфери в інтересах людей та наявних обсягів ресурсів, у тому числі природних; розв'язання проблем і задоволення потреб теперішніх і майбутніх поколінь, які мають однаково рівні права якісне життя та ресурси [26, с. 87].

На думку регіоналістів (наприклад, М.З. Згуровського, В.Г. Поліщука), для побудови сталого регіонального розвитку велике значення має дотримання таких принципів як: демократизм, гуманізм, інтеграція та координація, планування, партнерство, справедливість і об'єктивність [1], [9].

У свою чергу, В.О. Брянцев, не підтримує позиції більшості дослідників, вважаючи, що принципи сталого регіонального розвитку тісно взаємопов'язані між собою та доповнюють один одного. Тому не можна керуватися тільки одним принципом (або декількома), говорячи про те, який із них є головним, ігноруючи при цьому інші [4, с. 89].

На кінець хотілося б додати, що вищенаведені переліки принципів сталого регіонального розвитку повинні, на наш погляд, обов'язково також містити ті принципи, які безпосередньо відносяться до системи управління. Серед таких принципів можна назвати: принцип законності; принцип цілісності/єдності; принцип колегіальності; принцип багатофункціональності; принцип необхідної різноманітності систем управління; принцип політичної неупередженості/нейтралітету; принцип поєднання централізованого та децентралізованого стилю управління.

Отже, принципи сталого регіонального розвитку є керівними засадами, які визначають вектор діяльності держави та суспільства щодо розбудови територій та надалі допомагають орієнтуватись на ідеї концепції сталого розвитку. На сьогодні цей перелік законодавчо чітко не визначений. У наукових колах дослідники пропонують власні переліки таких принципів, ґрунтуючись на різних підходах (екологізація, соціальна адаптивність, економічний реінжиніринг тощо).

2.2. Соціально-економічний розвиток регіонів за сучасних умов

Вже як десять років головним трансформаційним «трендом», що визначає напрями соціально-економічного розвитку регіонів за сучасних умов є децентралізація системи публічного управління. На сьогодні одним із її результатів є не лише подолання обмежень соціально-економічної ізоляції, під впливом яких опинилась значна частина територій країни та формування спроможних, фінансово самостійних територіальних громад, а й розбудова регіонів на основі ідей концепції сталого розвитку.

Сучасний стан регіонів України, характеризується не лише значними економічними, функціональними, інфраструктурними, демографічними й іншими проблемами, а й значним потенціалом до розвитку сільськогосподарської, підприємницької та інших видів діяльності. Однак, війна суттєво вплинула на всі складові регіональної політики. До тих проблем і викликів, які стояли перед Україною ще до початку повномасштабного російського вторгнення, додалися нові, які навіть не враховувались при плануванні на державному регіональному рівнях як ймовірні. Це все у сукупності впливає на сталий розвиток регіонів та всієї країни. Розглянемо їх більш детально.

1. Ведення масштабних бойових дій на території шести областей України (Харківська, Луганська, Донецька, Запорізька, Херсонська, Миколаївська області) та тотальне бомбардування території всієї держави різними типами озброєння (див. Рис. 2.1). Кожного дня відбуваються бойові зіткнення вздовж усієї лінії фронту, що мають хаотичний характер. Такі зіткнення в останні місяці 2024 р. негативного позначаються на ході війни, оскільки завдають суттєвої шкоди як українським цивільним об'єктам, так і військовим, у тому числі особовому складу наших захисників. А постійні ракетні атаки, удари БПЛА та артобстріли по Україні лише збільшують обсяги завданої шкоди, кожного дня гинуть цивільні люди, у тому числі діти.

На підтвердження цього наведемо сумну статистику. 17 листопада 2024 р., вперше за останні три місяці, росіяни завдали чергового масованого ракетного удару по енергетичній інфраструктурі України. Ворог запустив близько 120 ракет і 90 дронів, з яких було збито 144 повітряні цілі (102 ракети та 42 БПЛА). У результаті нічних і ранкових обстрілів загинуло семеро людей та багато поранених (в Миколаївській області – три жінки померло, четверо дорослих та двоє дітей дістали поранення; в Одеській області – троє людей померло, 17-річний хлопець поранений; у Київській області – одна поранена жінка; у Дніпропетровській області – одна людина поранена; у Львівській області – одна людина загинула, двоє отримали травми). Суттєво було пошкоджено об’єкти критичної інфраструктури в Рівненській, Івано-Франківській, Львівській, Київській, Одеській, Вінницькій та Дніпропетровській областях [70].

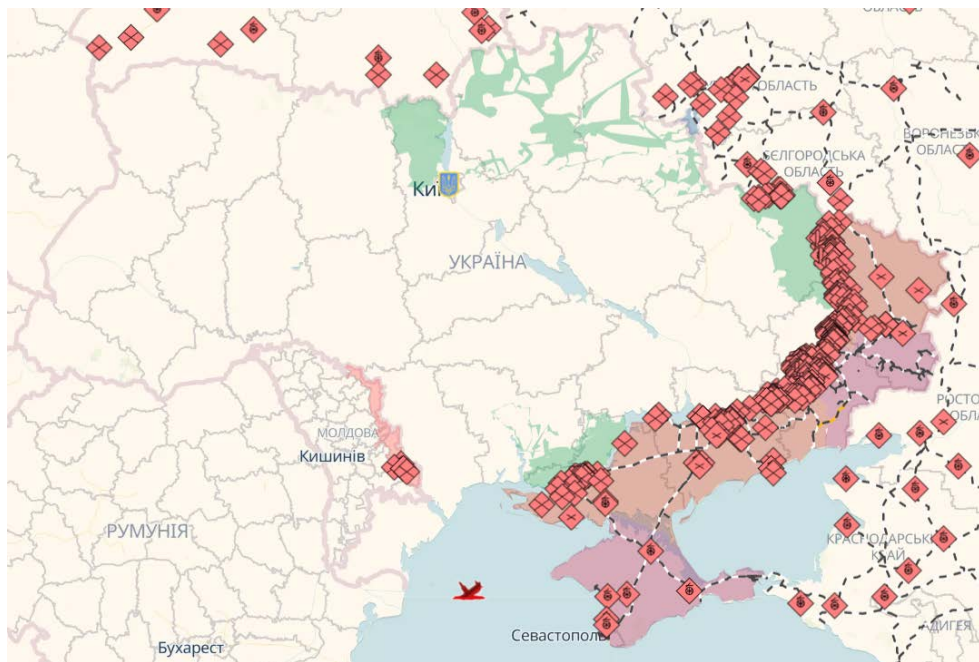

Рис. 2.1. Карта ведення активний бойових дій та окупації території України

2. Окупація значної території України – понад 64 тис. 600 квадратних кілометрів. При цьому деокуповано вже понад 40 тис. квадратних кілометрів (станом на 30 листопада 2024 р.) (див. Рис. 2.2) [77]. Це території, на яких розташовані значна кількість вітчизняних об’єктів важкої промисловості,

порти (на берегах Азовського та Чорного моря), а також плодородні землі, що відведенні для сільського господарства. Таким чином, південні, східні та частково північно-східні регіони країни зазнали суттєвих фінансово-економічних, матеріально-технічних втрат, внаслідок призупинення провадження сільськогосподарської, виробничо-промислової, логістичної та інших видів діяльності.

Рис. 2.2. Окупована території України (станом на 30 листопада 2024 р.)

3. Міграція населення, що потягнуло за собою призупинення багатьох соціальних, культурно-освітніх й економічних процесів у територіальних громадах. Тільки у перші місяці війни понад 11 млн виїхали із місць свого постійного проживання. Це були люди переважно з Харківської, Київської та Донецької областей [81].

Станом на 31 січня 2024 р. 4,3 млн людей, що виїхали з України мають статус тимчасового захисту в різних країнах Європейського Союзу Основними країнами, які прийняли до себе біженців стали: Німеччина (понад 1,2 млн. осіб), Польща (майже 1 млн осіб), Чехія (більше 380 тис. осіб), Угорщина (приблизно 300 тис. осіб) [20].

Такий відтік населення, більшість з якого це люди працездатного віку,

негативно відображається на демографічній ситуації нашої країни, особливо, якщо ми говоримо про довготривалу перспективу, впливає на вітчизняну економіку (при цьому мова йде не про негативний вплив, а більше про ті зміни, які відбуваються в економічній сфері), темпи й об'єми наповнення державного і місцевих бюджетів, а також спричинює непосильне навантаження на вітчизняну систему соціального страхування. Більше того, існує великий і реальний ризик того, що значна частина людей, котрі виїхали за межі України (а це переважно жінки із дітьми) не приїдуть назад, а ті, хто зареєструвався як внутрішньо переміщені особи й повністю облаштувалися на новому місці, можуть вже не повернутись туди, де мешкали до повномасштабного вторгнення, оскільки їм вже або нікуди повертатися або просто нема чого повертатися. До речі, така ситуація, враховуючи те, що війна в Україні триває майже три роки, вже вплинула на систему розселення в країні та розміщення продуктивних сил у регіонах. Це ми можемо побачити по тому, як активно економічно розвиваються окремі регіони (здебільшого це західна частина України) і, які колосальні об'єми коштів вкладається у будівництво і надходять до бюджетів відповідних громад.

4. Тотальне руйнування різноманітних об'єктів вітчизняної інфраструктури (починаючи від дитячих садків, шкіл, об'єктів енергетики, закінчуючи об'єктами сільськогосподарського призначення, автомобільні шляхи тощо). За майже три роки війни росією завдано різного ступеня пошкоджень критично важливим і соціально/економічно необхідним для розвитку регіонів об'єктам інфраструктури.

Загальна сума прямих збитків (завдана шкода у вигляді повного або часткового руйнування) житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі, транспортним засобам та товарним запасам на початок 2024 р. перевищила 157 млрд доларів (за вартістю заміщення), з них 58,9 млрд доларів (37,5%) – житловим будівлям (це найбільша частка у загальному обсязі). Сукупні збитки від руйнувань та пошкоджень соціальних об'єктів (наприклад, заклади освіти, науки, охорони здоров'я, культурні

споруди, спортивно-тренувальні об'єкти) складають близько 13,7 млрд доларів. Розмір втрат активів різних об'єктів промисловості становить майже 13,1 млрд доларів, аграрного сектору – 10,3 млрд доларів, енергетичного сектору – 9 млрд доларів (див. Рис. 2.3 та Додаток Б). За відповідними підрахунками найбільше постраждали Харківська (30,2 млрд доларів), Донецька (37,4 млрд доларів), Луганська (17,1 млрд доларів), Херсонська (12,3 млрд доларів), Запорізька (14,8 млрд доларів), Київська (11,2 млрд доларів), Миколаївська (млрд доларів 7,8) області (див. Додаток В) [23].

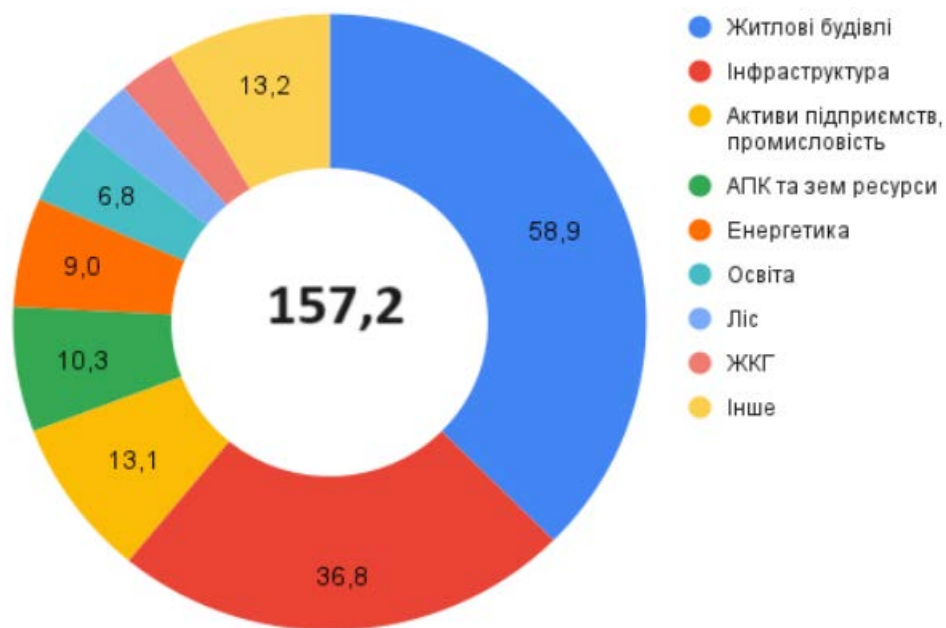

Рис. 2.3. Прямі збитки від руйнувань та пошкоджень різних сфер (млрд доларів) (станом на початок 2024 р.)

На жаль, наведені цифри не є остаточними, із кожним місяцем вони лише зростають. Адже кожного дня ворог систематично завдає ракетні, «шахедні» чи артилерійські удари по різній території України. Враховуючи це, наразі важко оцінити ступінь/розмір отриманих пошкоджень та остаточно підрахувати завдані війною збитки.

5. Зменшення транзитного потенціалу. Наша держава протягом всієї своєї історії була своєрідним центром і важливим опорним пунктом на шляху з Європи до Азії, перебуваючи на перетині світових торговельних шляхів, що

пояснюється її вигідним географічним положенням та величезним транзитним потенціалом. Із плином часу нічого не змінилось, проте саме через повномасштабне вторгнення з боку росії існуючі транзитні шляхи були перекриті (див. Рис. 2.4).

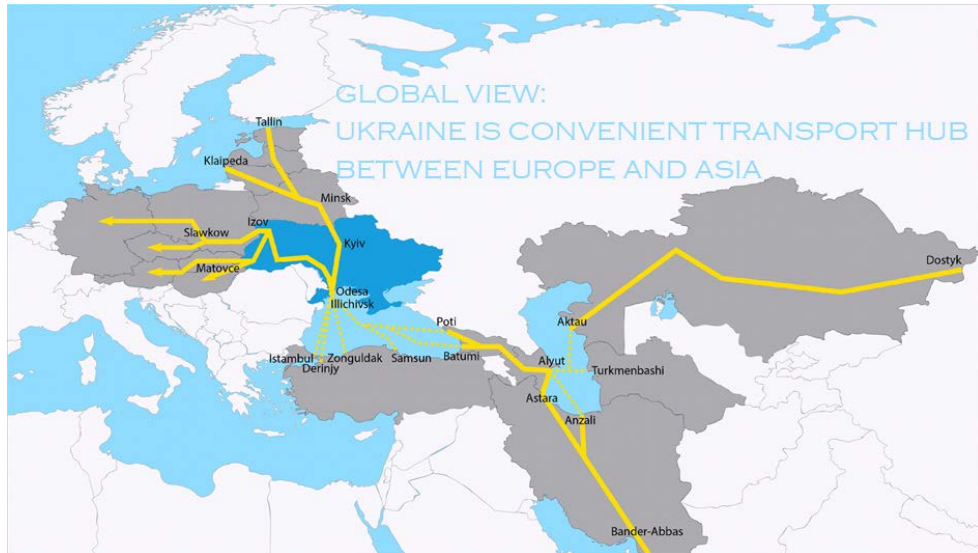

Рис. 2.4. Карта транзитних шляхів через територію України

Сьогодні, незважаючи на війну, Міністерство розвитку громад та територій України поставило перед собою амбітну задачу – повною мірою реалізувати транзитний потенціал України та «перетворити її на головну транзитну державу Євразійського континенту з найкомфортнішими умовами для перевезень у сполученні Європа-Азія та надійного міжнародного партнера-постачальника найкращих логістичних послуг на континенті» [83]. Для досягнення цієї мети вказане Міністерство разом із урядом та міжнародними країнами-партнерами здійснюють широкі комплекси дій: проводять переговори, узгоджуючи найкращі і найбільш зручні умови вантажних і пасажирських перевезень; запускають нові залізничні сполучення між Україною та сусідніми державами; розробляють нові транспортні коридори (зокрема, морським шляхом) тощо.

6. Деіндустріалізація промислових населених пунктів та цілих регіонів України. Керівництво підприємств (як великих, так і малих), що були

зруйновані внаслідок війни або ще вціліли, відновлюють свою діяльність у центральній та західній частинах України. Відбувається своєрідна промислова, виробничо-господарська переорієнтація населених пунктів і цілих регіонів нашої держави, зокрема, через складність експорту окремих продуктів/товарів, порушення налагоджених ланцюгів поставок, постійне відключення світла, замінованість значних територій країни тощо. З одного боку, це добре, оскільки відновлюється промислова і виробнича сфери, сфера послуг, люди шукають себе у нових видах діяльності, тим самим заробляючи кошти та наповнюючи бюджети країни. А з іншого – це впливає на нерівномірне розміщення продуктивних сил по всій території держави, і, відповідно, на обсяги і темпи фінансово-економічного, соціально-культурного зростання регіонів, а також певним чином визначають можливості повернення (чи не повернення) людей у попередні місця їх проживання/роботи, що, у свою чергу, обумовлює необхідність відновлення і функціонування соціально значущих об'єктів та пошук, підготовки і найму відповідних кадрів (дитячих садків, шкіл, лікарень тощо) [81].

Враховуючи зазначене, більшість вітчизняних експертів наголошують на тому, що для розвитку промисловості необхідно, перш за все концептуально змінити підхід держави до промислової політики і розвитку, а також використовувати такий набір інструментів і стимулів, які вже показали свою ефективність в інших країнах. Безпосередньо це може бути:

- 1) стабілізація ситуації у промисловості, шляхом надання кредитів на пільгових умовах, компенсація витрат на капітальні інвестиції через зменшення податкового навантаження, розвитку промислових парків, отримання грантової допомоги, формування промислових кластерів;

- 2) державна підтримка вітчизняного виробника, шляхом, насамперед, внесення відповідних змін до вітчизняного законодавства. До речі, це було вже частково зроблено у серпні 2022 р, коли уряд постановою № 861 «Про затвердження порядків підтвердження ступеня локалізації виробництва товарів та проведення моніторингу дотримання вимог щодо

ступеня локалізації виробництва предметів закупівлі, внесених до переліку товарів, що є предметом закупівлі, з підтвердженим ступенем локалізації виробництва», затвердив Порядок підтвердження ступеня локалізації виробництва товарів. Цей Порядок встановлює механізм підтвердження ступеня локалізації виробництва товарів (яких перераховується понад ста), що є предметом закупівлі і визначені пп. 2 п. 6¹ розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про публічні закупівлі» та додатковим переліком товарів, що затверджується урядом відповідно до чинного законодавства. Наприклад, це такі товари як: дизель-генераторні установки, різного роду трансформатори, транспортні засоби, двигуни, компресори, гірничодобувне та будівельне обладнання тощо [50]. Більшість експертів вважають, що такі зміни дадуть поштовх для масштабного розвитку переробної промисловості та створення близько 60 тисяч нових робочих місць [13];

3) ніашоринг та вихід товарів українського виробництва на європейські ринки. В умовах війни, враховуючи досвід різних країн світу провадження господарсько-промислової діяльності під час локдауну COVID-19, можна певні виробничі етапи чи операції, що реалізуються в Україні переносити в сусідні держави або в ті держави, з якими Україна має спільні зв'язки (географічні, культурні, соціальні, лінгвістичні, економічні, політичні та історичні тощо) [5]. На наш погляд, це дасть змогу посилити міжнародні економічні зв'язки і торгівельні відносини нашої держави та насичати іноземні ринки українською продукцією, а також перетворити Україну на своєрідний регіональний виробничий хаб на світовому рівні у довгостроковій перспективі.

7. Відсутність чіткого та відпрацьованого механізму приєднання однієї чи кількох громад до вже створеної об'єднаної територіальної громади. У зв'язку з цим, постає питання щодо необхідності проведення нових виборів на всій території об'єднаної громади (чи на територіях тих громад, які пізніше приєдналися), що просто не можливо в умовах війни. Більшість

світових правозахисників та політиків вважають, що відсутність можливості проведення демократичних і вільних виборів в Україні піддає сумніву легітимації чинної влади (як на регіональному рівні, такі і на загальнодержавному). Разом із тим, проведення того чи іншого виду виборів під час війни не гарантує дотримання усіх принципів виборчого законодавства, забезпечення об'єктивно чесних їх результатів та відображення реальної волі народу/членів громади.

8. Нестача належно підготовлених кадрів (управлінців, спеціалістів різного профілю (медиків, освітян, інженерів тощо). Це приводить до неефективного використання й управління ресурсною базою об'єднаних громад, неспроможності «грамотно» освоїти власні бюджетні кошти та кошти державних субвенцій спрямованих на регіональний розвиток, неможливості запровадження якісного, економічно обґрунтованого і доцільного стратегічного планування та програмування розвитку громад, з урахуванням концептуальних ідей сталого розвитку. Ми вважаємо, що ці всі питання можна вирішити шляхом якнайскорішого введення у дію прийнятого у травні 2023 р. нового Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», який визначає ключові «принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної служби в органах місцевого самоврядування, що функціонує в інтересах (спільних інтересах) територіальних громад, а також умови та порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування» [59]. Текст цього Закону розроблявся Національним агентством України з питань державної служби з метою «встановлення нових правових та організаційних засад служби в органах місцевого самоврядування як професійної та політично неупередженої діяльності, удосконалення механізму реалізації громадянами України права рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування, уточнення класифікації посад в органах місцевого самоврядування, що дозволить покращити умови оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування, а

також приведення у відповідність до вимог бюджетного законодавства та нової системи адміністративно-територіального устрою» [65]. Паралельно із прийняттям вказаного Закону необхідно запровадити доступні і сучасні програми підвищення кваліфікації різного напрямку, надавати на постійній основі консультативну і методичну допомогу працівникам самоврядних органів влади з боку органів виконавчої влади різного рівня та експертів, у тому числі іноземних.

9. Неврегульованість питання розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, а також функціональних обов'язків, між місцевими радами об'єднаних територіальних громад з одного боку та районними державними адміністраціями і районними радами з іншого. Деякі райони нині взагалі складаються із однієї об'єднаної територіальної громади, проте там усе одно продовжує функціонувати районна рада і районна державна адміністрація із розмитим колом повноважень та відсутністю необхідних ресурсів для їх виконання. Саме тому, на наш погляд, так важливо здійснити чітке структурування повноважень усіх територіальних органів публічної влади, враховуючи умови воєнного часу та потреби післявоєнної відбудови регіонів на основі ідей концепції сталого розвитку.

10. Відсутність правових основ для формування повноцінних й автономних міських агломерацій із можливістю розширення їх меж. Як показує досвід, місто з кількістю населення у середньому 50 тис. осіб має сильний економічний вплив на сусідні території та людей у радіусі до 10 км., місто з населенням 100 тис. осіб – до 15 км, місто-мільйонник – до 20 км. Спільноти, які входять у ці зони впливу, ідентифікують себе саме із відповідним містом – своєрідним центром агломерації, ніж із населеним пунктом, в якому мешкають/походять. У переважній більшості люди працюють, навчають дітей, отримують медичні й інші послуги у найближчому до них місті (районного чи обласного значення). Саме такі міста, в умовах децентралізації, демонструють стрімку динаміку розвитку і

мають потужну ресурсну базу, які можна використати на розвиток прилеглих територій/населених пунктів/громад [40, с. 724]. Зважаючи на це, сьогодні надзвичайно важливим є прийняття Закону України «Про міські агломерації», проєкт якого було розроблено групою народних депутатів України восьмого скликання ще у 2017 р. Цей Закон стане правовим «фундаментом» для подальшої побудови взаємозв'язків та взаємодії територіальних громад в межах міських агломерацій, встановить та забезпечить гарантії і межі відповідальності учасників таких агломерацій [66]. До речі, такі уряди таких країн як США, Канада, Франція, Китай вже не один рік активно підтримують формування міських агломерацій на своїх територіях як потужних ресурсів для підвищення конкурентоспроможності та соціально-економічного зростання регіонів з урахуванням концепції сталого розвитку.

Все вищеописане стримує соціально-економічний розвиток регіонів тому для їх мінімізації і подальшого усунення, ґрунтуючись на ідея сталого розвитку, на наш погляд, необхідно:

- удосконалити вітчизняну нормативну базу, використовуючи позитивний досвід розвинутих країн світу;
- забезпечити тісну взаємодію усіх публічно-владних суб'єктів різного рівня;
- на локальному рівні першочергово задовольняти інтереси і потреби територіальних громад;
- активно залучати мешканців громад до вирішення питань місцевого значення;
- впроваджувати дієві антикорупційні заходи превентивного характеру;
- ефективно та справедливо розпоряджатися коштами територіальних громад;
- формувати нові шляхи та механізми розробки й реалізації регіональної політики на основі ідей і цілей сталого розвитку;
- підвищувати рівень правової культури й освіченості населення;

- формувати сучасну систему надання якісних і доступних публічних послуг населенню;
- розвивати внутрішній туризм;
- здійснювати державне регулювання цін на критично важливі товари і послуги;
- налагоджувати тісну співпрацю із міжнародними партнерами;
- створити інвестиційно привабливий клімат для інвесторів;
- створювати нові робочі місця, фінансово мотивуючи людей працювати і жити в Україні.

Окрім того, як наголошують вітчизняні дослідниці В.І. Андріяш та Г.Л. Бондар, важливим поштовхом у посиленні соціально-економічного розвитку регіонів за сучасних умов є максимальне залучення громадян до участі в управлінні регіональними справами, надання їм можливості для вільного доступу до інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності публічно-владних установ, а також боротьба із такою потужною внутрішньою загрозою, як корупція в органах влади [2, с. 46].

Отже, враховуючи викладене можна підсумувати, що повномасштабна війна суттєво вплинула на соціально-економічний розвиток регіонів України. До тих проблем і викликів, що стояли перед нашою державою до початку війни, додалися нові, котрі при регіональному плануванні навіть не враховувались як ймовірні. Більшість із них пов'язані з масштабним руйнуванням різноманітних об'єктів по всій території, особливо на сході та півдні України, міграційними процесами, ліквідацією підприємницької діяльності, колізійністю та застарілістю норм чинного законодавства. Відповідно для посилення соціально-економічного розвитку регіонів та стабілізації ситуації в Україні потрібно здійснювати ряд комплексних заходів правового, економічного й соціально-психологічного характеру.

2.3. Організаційно-правове забезпечення регіонального розвитку

У перші роки своєї незалежності наша держава зазнала багатьох діаметрально протилежних змін – від розширення регіоналізації та регіонального самоврядування до посилення централізації публічного управління. Політико-управлінські процеси 1990–2000 рр. ХХ ст. призвели до значних змін у системі управління територіями на місцевому рівні. Безпосередньо Основним Законом України, спираючись на міжнародну практику, було встановлено вищий, центральний, регіональний і місцевий організаційно-правові рівні управління з відповідними органами влади [31].

Окрім конституційного закріплення, регіональне управління потребувало формування належного інституційного й правового механізмів, які включали би різні за природою складові елементи, що забезпечували ефективне управління і розвиток регіонів (див. Рис. 2.5). При розробці цих механізмів чинна, на той час, влада спиралася на європейську правову практику. Так, відповідно до Декларації щодо регіоналізму в Європі «розмежування повноважень між державою та регіонами регулюються конституцією або відповідними законами з використанням політичної децентралізації і субсидіарності, що дає змогу забезпечити максимальне наближення влади до громадян. Регіон відповідає за здійснення всіх функцій, які належать до регіонального відомства. Якщо держава має на регіональному рівні децентралізовану адміністрацію, для уникнення дублювання вона передає персонал і фінансові ресурси відповідним регіональним органам. Рішення держави, які стосуються інтересів регіонів, їх фінансового стану, не можуть прийматися без попередньої згоди цих регіонів» [16].

Позитивний результат від використання всіх складових елементів інституційного та правового механізмів регіонального управління на пряму залежить від реального й об'єктивного моніторингу ситуацій і проблем місцевого значення та на його основі – розробку і впровадження заходів,

спрямованих на сталий, збалансований, соціально-орієнтований розвиток усіх регіонів, а також досягнення єдиних соціальних стандартів життя населення незалежно від місця проживання та контроль за їх виконанням. До речі, у різних демократичних країнах світу питання здійснення регіонального управління та регіонального розвитку не розглядаються виключно органами публічної влади, до їх вирішення широко залучаються і представники громадянського суспільства [11, с. 68].

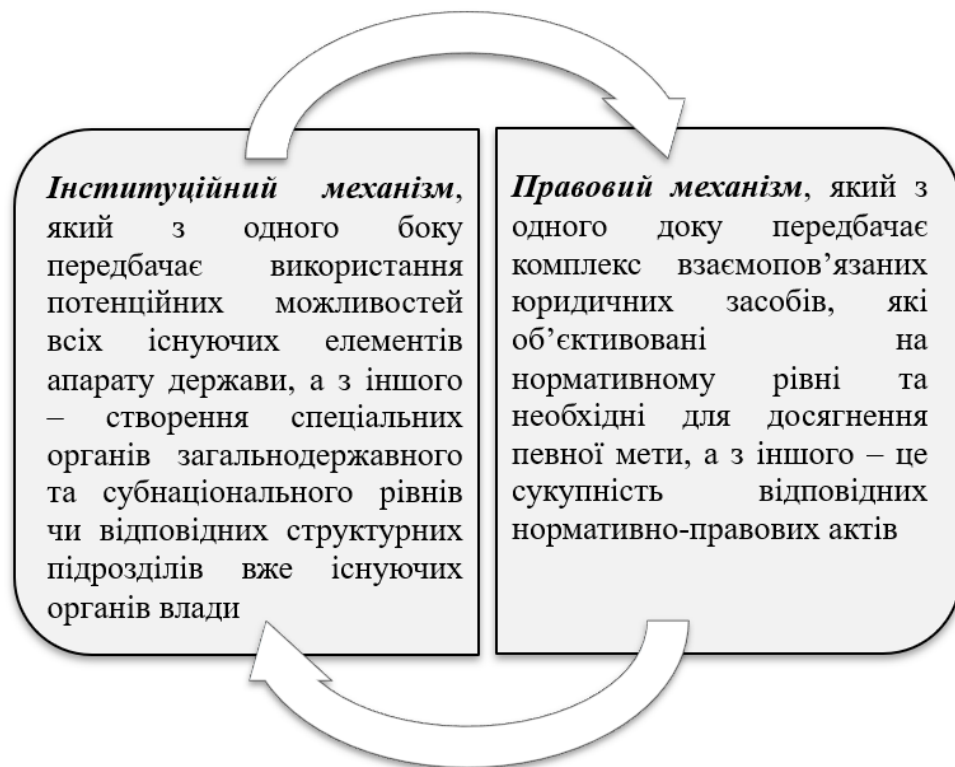

Рис. 2.5. Інституційний та правовий механізми регіонального управління

Варто зауважити, що до початку ХХІ ст. в Україні практично не проводилась усвідомлена державна регіональна політика, оскільки серед можновладців переважала думка про недоцільність окремого нормативного врегулювання питань щодо здійснення регіонального управління і розвитку та створення спеціальних публічно-владних інститутів, які б відповідали за розроблення й реалізацію вказаної політики. І лише у 2001 р. було видано перший Указ Президента України про затвердження Концепції державної регіональної політики, яка визначила загальні засади проведення державної регіональної політики, відповідальність місцевих органів влади за реалізацію

головних поставлених завдань, розширення ступеня їх повноважень. Вперше у цьому документі було звернуто увагу на необхідність особливого піклування про депресивні території, створення центрального органу виконавчої влади з регіональних питань та агентств регіонального розвитку, запровадження конкурсних засад із розміщення в регіонах інвестиційних проектів. Окрім того, був зроблений наголос на вдосконаленні розподілу повноважень між центральними і місцевими органами влади [52].

На даний час в Україні питаннями регіонального управління і розвитку займаються: Верховна Рада України, а саме її Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування; Рахункова палата; Рада національної безпеки і оборони України; уряд та безпосередньо Міністерство розвитку громад та територій України, а також Урядовий комітет з питань відновлення України, розвитку громад, територій та інфраструктури, реінтеграції тимчасово окупованих територій та соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб; Координаційна рада з питань реформування державного управління при Кабінеті Міністрів України; Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку; Президент України; Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України; Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні; Національна рада з відновлення України від наслідків війни; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування; Державний фонд регіонального розвитку; агенції регіонального розвитку тощо. Розглянемо більш детально функціональне призначення та межі компетенції окремих з цих органів влади.

Комітет Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, який був утворений наприкінці літа 2019 у складі парламенту дев'ятого скликання, здійснює законопроектну роботу, готує і попередньо розглядає питання, що безпосередньо віднесені до його предмету відання. Зокрема, це: «політика регіонального розвитку; містобудування; земельні відносини (у межах

територій забудови); благоустрій, будівництво та архітектура; державна політика у сфері з відновлення інфраструктури (крім транспортної), регіонів та територій, що постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» тощо [57].

Рахункова палата, яка від імені українського парламенту здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням, робить значний внесок, насамперед інформаційно-моніторинговий, у регіональний розвиток. Здійснюючи свою діяльність самостійно і незалежно від будь-яких інших органів держави, Рахункова палата аналізує стан використання коштів Державного бюджету, спрямований на розвиток територій [58].

Щодо Президента України, то Конституцією України не передбачено конкретних його повноважень у сфері регіональної політики. Але саме Глава держави за поданням уряду призначає голів місцевих державних адміністрацій, виступає як представник держави у відносинах з регіональними органами влади, обстоюючи національні інтереси і намагаючись поєднати їх з інтересами окремих регіонів. Як гарант державного суверенітету та національної безпеки України Президент зобов'язаний припиняти будь-які дії регіональних органів влади, що загрожують територіальній цілісності України, провокують сепаратизм чи будь-які інші відцентрові тенденції [31].

Здійснюючи свої повноваження у сфері регіональної політики, Глава держави спирається на Офіс (раніше Адміністрація) Президента України, а також на ряд допоміжних та консультативно-дорадчих органів. Одним із таких органів є Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України та Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні.

Перший орган влади було утворено 25 лютого 2021 р., в основі роботи якого лежить реалізація завдання Президента України стосовно налагодження тісної взаємодії центральних органів державної влади з органами місцевого самоврядування з метою підвищення якості життя людей

в усіх регіонах країни, шляхом прямої та відвертої комунікації, розробки і прийняття узгоджених рішень з питань регіонального розвитку [44]. Наприклад, одним із таких рішень став «Меморандум про непідвищення рівня тарифів у сферах централізованого постачання теплової енергії та гарячої води для населення в опалювальному сезоні 2021-2022 років», підписаний на засіданні Конгресу у вересні 2021 р. Прийняття цього спільного рішення дозволило гарантувати стабільність вартості комунальних послуг та не допустити підвищення розмірів платежів за комунальні послуги для населення країни [68].

За весь час існування Конгрес збирався всього чотири рази – в середньому один раз на рік (останнє засідання відбулось 4 березня 2023 р., яке було найбільш масове – у ньому взяли участь практично всі члени Конгресу – 94% від загальної кількості). Водночас проводилися регулярні засідання його робочих органів – Палати місцевих влад, Палати регіонів та Президії. Війна не вплинула на роботу Конгресу, проте, у цілях безпеки було змінено формат діяльності у бік оперативного вирішення найболючіших проблем місцевого самоврядування та належної організації влади в регіонах країни. Особливо це стосується тих регіонів, які найбільше постраждали через війну [68].

Під час останнього засідання Конгресу було прийнято рішення про утворення окремого його Офісу, який має стати новим комунікаційним майданчиком між усіма членами, шляхом здійснення організаційного та аналітичного супроводу роботи Конгресу та його робочих органів. Раніше цю функцію виконував Офіс Президента України [68].

Інший допоміжний орган при Президентові України – Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні, був створений більше тридцяти років тому – у квітні 1992 р., функціонування якого стало першим досвідом незалежної Української держави в частині інституційного забезпечення розвитку регіонів. Сьогодні цей орган влади здійснює консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення

діяльності Президента України з питань місцевого самоврядування, місцевого і регіонального розвитку, забезпечення взаємодії органів державної влади з органами місцевого самоврядування, їх асоціаціями та об'єднаннями, іншими громадськими організаціями, діяльність яких спрямована на розвиток місцевого самоврядування. Також до завдань цього Фонду відноситься:

- забезпечення діяльності Ради регіонів у частині, що стосується питань місцевого самоврядування та підготовки матеріалів із цих питань для розгляду на засіданнях Ради;

- участь у розробленні пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері місцевого самоврядування, проведення реформи місцевого самоврядування;

- вивчення практики застосування законодавства з питань місцевого самоврядування та внесення в установленому порядку пропозицій щодо його вдосконалення, участь у підготовці висновків до проектів законів, інших нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування;

- розроблення пропозицій стосовно підвищення кваліфікації кадрів для системи місцевого самоврядування;

- підготовка пропозицій щодо розвитку міжнародного співробітництва у сфері місцевого самоврядування, забезпечення діяльності делегації України в Конгресі місцевих і регіональних влад Європи [46].

У квітні 2022 р. було утворено абсолютно новий для України орган влади – Національну раду з відновлення України від наслідків війни, що є консультативно-дорадчим органом при Президентові України. В умовах російської військової агресії на цю Раду покладено:

- «розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск

економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини;

- визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди;

- підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди» [41].

До основних завдань уряду, як вищого органу у системі органів виконавчої влади України, відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII, належить забезпечення проведення державної регіональної політики. Окрім того, Кабінет Міністрів України спрямовує і координує діяльність центральних і місцевих органів державної влади стосовно формування й реалізації державної регіональної політики; щорічно звітує про реалізацію вказаної політики перед парламентом України, організує розробку та здійснює забезпечення виконання різних загальнодержавних програм [51]. Прикладом таких програм можна назвати Програму регіонального розвитку «Інноваційна економіка та інвестиції», метою якої «підвищення конкурентоспроможності українських регіонів шляхом підтримки розвитку регіональної й місцевої економіки на основі ефективного використання наявного потенціалу, існуючих конкурентних переваг, формування сприятливого інвестиційного середовища, модернізації реального сектору економіки, зростання експортного потенціалу, створення умов для активізації інноваційних процесів» [64].

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (далі – Мінінфраструктури) є важливим суб'єктом управління регіональним розвитком, який зіграв ключову роль у здійсненні реформування місцевого

самоврядування та територіальної організації влади. Адже саме під його нормативно-методичним керівництвом почали об'єднуватись громади.

У ході численних трансформаційних перетворень протягом багатьох років, зрештою це Міністерство стало «головним» інститутом у системі центральних органів виконавчої влади, який опікується не тільки регіональною політикою і регіональним розвитком як таким, а й інфраструктурою, яка так необхідна для розвитку територій. Такі зміни, за словами прем'єр-міністра України Дениса Шмигала, «має посилити управлінські можливості та додати більшої ефективності процесу планування та реалізації програм відновлення» [79].

За останні роки, не зважаючи на війну в Україні, Мінінфраструктури налагодило тісну співпрацю з європейськими публічними інституціями; напрацювало коротко- та довгострокові стратегічні напрямки регіонального розвитку, котрі своїм змістовним наповнення відповідають найкращим європейським практикам. Розроблено цілісну систему планових документів державної регіональної політики; сформовано передові для країн Європейського Союзу моделі територіального розвитку на основі визначення різних функціональних типів територій, що описані у вітчизняній Стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки; зпроектовано нову систему фінансування розвитку регіонів тощо [81].

Наразі вся діяльність Мінінфраструктури орієнтована саме на людей, а не на споруди, на проекти, а не на об'єкти. Як свого часу зазначив колишній очільник Міністерства Олександр Кубраков, «загальнодержавне та регіональне управління й інвестування не повинно породжувати більших чи нових асиметрій у соціально-економічному стані регіонів країни, а виключно сприяти відновленню територій, таким чином, щоб люди хотіли повернутися і жити в Україні» [38]. Однак, поки що це реалізувати у повній мірі не вдається через ведення активних бойових дій на значній території України та руйнувань різноманітних об'єктів інфраструктури, внаслідок постійних ракетних/дронових атак з боку росії. Сподіваємось, що все це стане

можливим у найближчій перспективі.

При Кабінеті Міністрів України вже не один рік (з 2016 р.) функціонує Координаційна рада з питань реформування державного управління, яка є «тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним з метою забезпечення координації здійснення заходів із запровадження реформи державного управління» [53]. Основними завданнями цієї Ради є:

1) сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади, пов'язаних з реалізацією стратегій, а також виконанням планів заходів з їх реалізації;

2) проведення аналізу проектів актів законодавства, спрямованих на створення нормативно-правової бази з питань реформування державного управління;

3) підготовка пропозицій щодо:

- удосконалення системи органів виконавчої влади з метою підвищення ефективності діяльності таких органів та державних службовців;
- діяльності органів виконавчої влади, пов'язаної з проведенням реформи державного управління, та надання допомоги в її проведенні;
- деконцентрації повноважень центральних органів виконавчої влади, спрощення процедур надання органами виконавчої влади фізичним та юридичним особам управлінських послуг;
- оновлення стратегій та планів заходів за результатами їх реалізації та ін.

Рис. 2.6. Основні завдання Координаційної ради з питань реформування державного управління [53]

Під час засідань цієї Ради обговорюються, наприклад, такі питання як: функціонування директоратів в структурі апарату міністерств; спрощення посад державної служби, які віднесені до посад фахівців з питань реформ; обчислення розмірів заробітних плат державних службовців; результати виконання «Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 рр.» та «Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 рр.» тощо.

Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку, аналогічно як і Координаційна рада з питань реформування державного управління, є «тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, утвореним з метою забезпечення здійснення його повноважень» [62]. Зважаючи на її правовий статус та функціональне призначення, до основних завдань цієї Комісії відноситься:

1) забезпечення координації дій органів виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики, зокрема з обов'язковим залученням органів місцевого самоврядування до формування та реалізації державної регіональної політики, а також до узгодження галузевих прогнозів розвитку регіонів із стратегічними завданнями державної регіональної політики;

2) підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної регіональної політики;

3) розроблення пропозицій щодо визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час формування та реалізації державної регіональної політики;

4) сприяння підвищенню ефективності діяльності органів виконавчої влади під час формування та реалізації державної регіональної політики;

5) розроблення пропозицій щодо забезпечення взаємозв'язку та узгодженості довгострокових стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях;

6) сприяння використанню позитивного досвіду інших країн, зокрема європейських, під час удосконалення нормативно-правової бази з питань державної регіональної політики.

Рис. 2.7. Основні завдання Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку [62]

Державний фонд регіонального розвитку (далі – Фонд) є спеціально створеною інституцією для здійснення фінансування проектів регіонального розвитку за рахунок державного бюджету. Цей Фонд є «джерелом»

фінансування інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, котрі мають на меті розвиток територій, розбудова інфраструктури, створення індустріальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів. Лише за шість років (з 2015 р. до 2021 р.) на різні проекти регіонального розвитку було виділено 32,1 млрд грн. (див. Рис. 2.8) [69] В основі такого механізму фінансування лежить багаторівневий конкурсний відбір проектів, який здійснюють конкурсні комісії, що складаються із представників місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, міністерств, громадських об'єднань, всеукраїнських асоціацій, наукових установ, а також членів парламентського комітету з питань бюджету [67, с. 160].

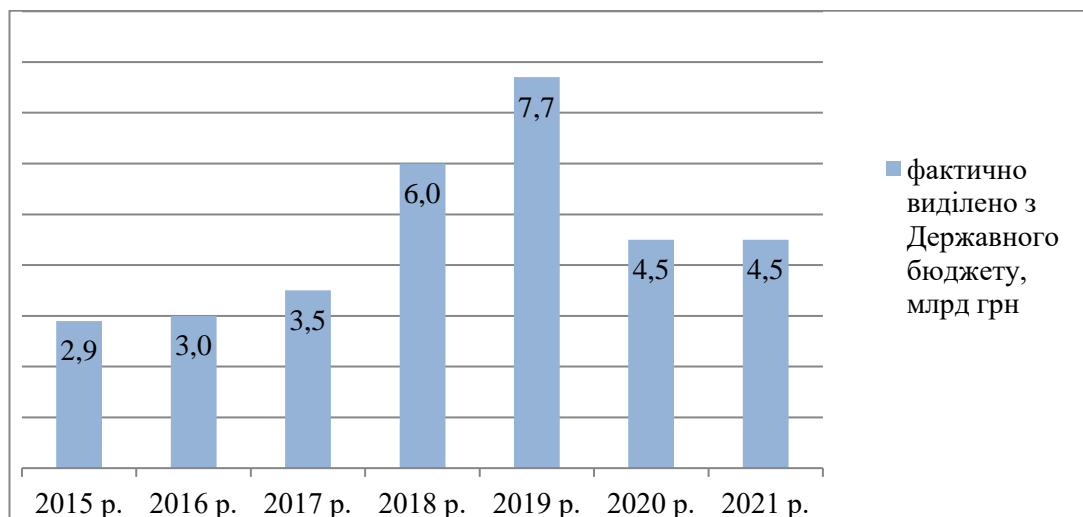

Рис. 2.8. Фінансування проектів Фондом за 2015–2021 рр.

Останнім часом, зокрема, через війну в Україні, прослідковується низька активність використання коштів Фонду. Однак, зважаючи на успішно реалізовані проекти, що були профінансовані з його допомогою, вважаємо, що цей Фонд сьогодні повинен стати інвестиційним інструментом держави для підтримки і сталого розвитку регіонів. При цьому, розподіл коштів Фонду має обов'язково відбуватися з урахуванням принципів сталого розвитку регіонів.

Якщо вести мову безпосередньо про правове забезпечення регіонального розвитку в Україні, то воно представлена великою кількістю нормативних актів, на перших місцях з-поміж яких стоїть Конституція України та міжнародні документи, що у різний час були ратифіковані парламентом (наприклад, Європейська хартія місцевого самоврядування, Європейська конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями). У свою чергу, базисними правовими актами є три Закони України – «Про місцеве самоврядування в Україні» [54], «Про місцеві державні адміністрації» [55] та «Про засади державної регіональної політики» [48], які визначають основні соціально-економічні, організаційно-правові, екологічні, гуманітарні й інші засади регіональної політики, регулюють вплив держави на розвиток регіонів, розмежовують повноваження між органами публічної влади різного рівня та інші правовідносини, що виникають з приводу державницького впливу на розвиток регіонів.

Окрім вказаних актів, що складають основу правового забезпечення регіонального розвитку, варто також назвати:

- Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. Вона визначає «шляхи і способи розв'язання тієї проблеми, яка склалася на сьогодні стосовно спроможності територіальних громад та ефективності місцевого самоврядування в нашій державі» [61];

- Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508-VII, який визначає «організаційно-правові засади співробітництва територіальних громад, принципи, форми, механізми такого співробітництва, його стимулювання, фінансування та контролю» [60]. Цей Закон встановлює й описує спеціальний механізм співробітництва громад, у вигляді об'єднання їх спільних зусиль та наявних ресурсів для вирішення певних завдань регіонального значення. Хоча, на сьогоднішній день,

практика співробітництва окремих громад в Україні присутня. Проте, як зазначає А.А. Шульга, «масової повсюдності така співпраця в нашій державі не набула, зокрема, через не врахування особливостей менталітету українського народу (особливо мешканців південних та східних областей України), його зневіреності у позитивних результатах будь-яких змін тощо» [21, с. 53];

- Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII, який регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання громад сіл, селищ, міст та встановлює порядок такого об'єднання [47];

- Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції» від 20 вересня 2019 р. № 713/2019, в якому чітко окреслені завдання і строки виконання описаних заходів урядом та парламентом, що направлені на прискорення економічного розвитку на основі ідей сталого розвитку, завершення децентралізаційних процесів в країні, а також запобігання корупції у всіх суспільних сферах [56];

- Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджену урядовою постановою № 695 у серпні 2021 р. Ця стратегія є системним, комплексним, планувальним документом середньострокового періоду планування, в якому закріплено стратегічну мету державної регіональної політики до 2027 року – «розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни, що створює умови для підвищення рівня добробуту та доходів громадян під час досягнення згуртованості в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та просторовому вимірах» [49]. Вказаний документ містить кардинально нові підходи до використання потенціалу регіонів відповідно до їх цілей і проблемних зон, а також з урахуванням повномасштабної війни в Україні. Вперше окреслено

різні типи функціональних територій та змінена звична прив'язка до меж певних адміністративно-територіальних одиниць – області, райони, села, селища чи міста. Окрім того, в документі визначено три стратегічні цілі, які доповнюють одна одну (див. Рис. 2.9) [49]. Більшість експертів й управлінців вищого рівня переконані, що досягнення цих цілей є основою для швидкого та стійкого зростання рівня якості життя людини на основі ідей сталого розвитку;

Рис. 2.9. Ключові цілі Стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [49]

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 9 липня 2022 р. № 2389-IX, який «визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України» [45]. Безпосередньо у цьому Законі робиться акцент на плануванні відновлення регіонів та територій, що постраждали внаслідок російської збройної агресії. Інакше кажучи крім загального Плану відновлення, громади зобов'язані розробити і затвердити власні місцеві плани [45].

Отже, узагальнюючи вищевикладене можна зробити висновок, що організаційне забезпечення регіонального розвитку формувалось від перших років незалежності України, проте лише з початку 2000-х років набуло

масштабного та стратегічно-концептуального процесу. На даний час організаційне забезпечення регіонального розвитку представлено цілою низкою публічно-владних інституцій, які є постійно діючими органами влади загальнодержавного чи місцевого рівня або тимчасовими, консультативно-дорадчими органами влади при уряді, парламенті чи Президентові України.

Правове забезпечення регіонального розвитку представлено численними нормативними актами, основні положення яких сконцентровані на питанні соціальної, економічної, інфраструктурної, культурної розбудови громад України та їх збалансованого «зростання» на основі досягнення цілей сталого розвитку. Більшість із цих актів є стратегічно важливими документами, що визначають нестандартні механізми й інструменти регіонального розвитку під час війни та у післявоєнний період. Однак, незважаючи на прогресивне вітчизняне законодавство залишаються питання, які потребують більш детального та ґрунтовного нормативного врегулювання.

Висновки до Розділу 2

Принципи сталого регіонального розвитку є керівними засадами, які визначають вектор діяльності держави та суспільства щодо розбудови територій та надалі допомагають орієнтуватись на ідеї концепції сталого розвитку. На сьогодні цей перелік законодавчо чітко не визначений. У наукових колах дослідники пропонують власні переліки таких принципів, ґрунтуючись на різних підходах.

Повномасштабна війна суттєво вплинула на соціально-економічний розвиток регіонів України. До тих проблем і викликів, що стояли перед нашою державою до початку війни, додалися нові, котрі при регіональному плануванні, на основі ідей сталого розвитку, навіть не враховувались як

ймовірні. Відповідно для посилення соціально-економічного розвитку регіонів та стабілізації ситуації в Україні потрібно здійснювати ряд комплексних заходів правового, економічного й соціально-психологічного характеру.

Організаційно-правове забезпечення регіонального розвитку представлене цілою низкою публічно-владних інституцій, які є постійно діючими органами влади загальнодержавного чи місцевого рівня або тимчасовими, консультативно-дорадчими органами влади при уряді, парламенті чи Президентові України та численними нормативними актами, основні положення яких сконцентровані на питанні соціальної, економічної, інфраструктурної, культурної розбудови громад України та їх збалансованого «зростання» на основі досягнення цілей сталого розвитку.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПОБУДОВИ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

3.1. Стратегічне планування як основа забезпечення сталого розвитку регіонів

Проблеми регіонального розвитку та здійснення реформування багатьох суспільних сфер й публічно-владних інститутів свідчать, що перед Україною стоїть цілий ряд невідкладних стратегічних завдань. На сьогодні вже є певні напрацювання як з правового боку, так і з практично-управлінського. Однак, через низьку причин, насамперед, відсутності твердої політичної волі та наявності високого рівня корупції, у державі так і не було сформовано чітке і зрозуміле загальнодержавне стратегічне планування регіонального розвитку, що відповідає, перш за все, потребам людей.

Із точки зору науки, стратегічне планування, як частина стратегічного управління складається із трьох взаємопов'язаних між собою етапів, що представлені на Рис. 3.1.

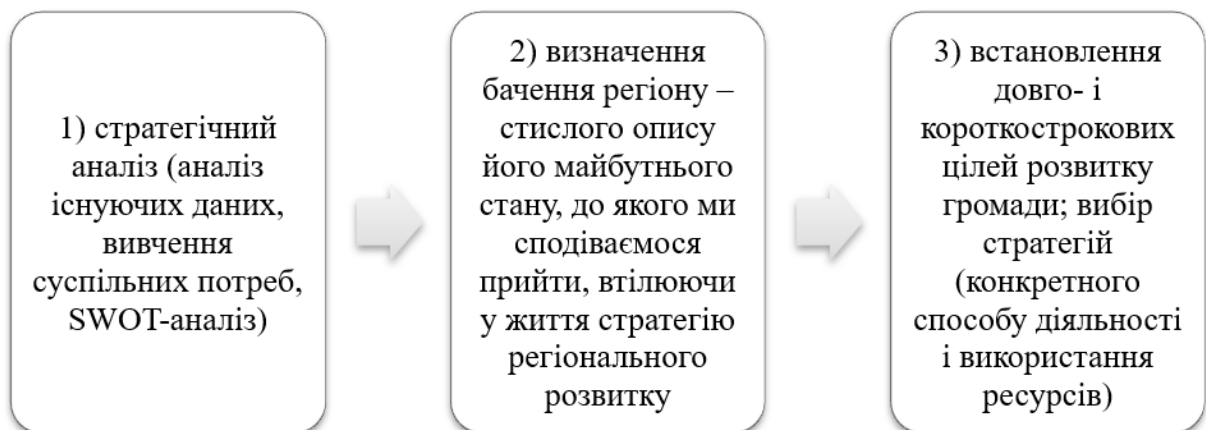

Рис. 3.1. Етапи стратегічного планування

Стратегічне планування регіонального розвитку базується на довгостроковому баченні розбудові територій, що включає соціальний, економічний, технологічний, кадровий, просторовий й інші аспекти. Відповідно здійснення такого планування дає змогу пристосуватися до зовнішніх впливів і повноцінно керувати процесом розвитку, використовуючи при цьому різного роду новації. Таке планування здійснюється на основі партнерської взаємодії різних суб'єктів і завдяки цьому гарантує більшу успішність діяльності і сприяє формуванню міцних місцевих зв'язків та забезпеченню сталого розвитку регіонів.

Отже, за своєю суттю та організаційно-функціональним призначенням, стратегічне планування:

- формує межі інших видів планувань (наприклад, просторового планування, планування розвитку інфраструктури або планування послуг);
- пов'язане, зазвичай, із тривалішим періодом планування, роблячи «прив'язку» до державного і місцевих бюджетів та існуючих/майбутніх інвестиційних планів;
- забезпечує «грамотну» концентрацію коштів і ресурсів регіону на найважливіших напрямках діяльності та концептуальних цілей;
- залучає найвищі ланки управління і, водночас, працівників органів влади місцевого рівня, а також персонал інших підприємств, установ й організацій, представників громадськості;
- має свою динаміку (враховує існуючі і формує нові взаємні впливи зацікавлених сторін і громади, а також її оточення);
- гнучке (реагує на зміни, охоплює діяльність, яка необхідна для передбачення або виникнення відповідних змін) [80, с. 23].

Стратегічне планування допомагає упорядкувати за рівнем важливості перелік потреб кожного регіону та безпосередньо громад, що входять до їх складу. У його основі лежать певні запитання, на які ,внаслідок процесу планування, треба отримати якомога точніші відповіді (див. Таблицю 3.1).

Упорядкування потреб за рівнем важливості на основі стратегічного планування [80, с. 44]

Запитання	Пояснення
Якою є теперішня ситуація в громаді, що може сприяти, а що може перешкоджати її подальшому розвитку?	Відповідь отримують на основі вивчення існуючого стану, визначення внутрішніх чинників і передумов для розвитку, аналізування впливу оточення під кутом потенційних можливостей і загроз для розвитку, викликаних виявленими в ньому чинниками і процесами – соціальними, економічними, політичними, технологічними.
Якими є основні напрями діяльності і розвитку – яке бачення майбутнього у конкретному часовому горизонті?	Бачення, пріоритети і напрями розвитку визначають під час роботи Стратегічної групи з урахуванням узгодженого комплексу цінностей і суспільних очікувань.
Які стратегічні цілі треба сформулювати, щоб відповісти на проблеми і потреби розвитку, а також створити нові можливості, ґрунтуючись на доступних ресурсах і потенціалі?	Це найважча частина етапу планування, яка завжди вимагає нестандартного підходу, у якому був би врахований місцевий контекст і збережені принципи концентрації і реалістичності стратегії.
Яким чином втілити наміри – досягнути цілей?	Для цього треба розробити альтернативні варіанти стратегії, оцінити їх і вибрати найкращий (і найправдоподібніший) сценарій, а також підготувати програми діяльності, які б забезпечили реалізацію стратегічного вибору
Чи отримала влада суспільну підтримку бачення розвитку громади і цілей у запропонованому варіанті?	Бачення, цілі і ключова діяльність треба планувати за участі громадськості і проводити їх через громадські консультації.

Стратегічне планування, як основа забезпечення сталого розвитку регіонів, несе низку переваг, а саме:

- дає змогу краще пристосуватися до навколишнього середовища, яке змінюється;

- полегшує виявлення майбутніх складних процесів і ситуацій (зменшує невпевненість);
- стабілізує вектор розвитку регіону та дає змогу послідовно діяти тривалий час;
- надає інформацію для ухвалення чергових управлінських рішень і здійснення операційного планування;
- визначає критерії успіху (індикатори розвитку);
- активує різні інституції до раціонального й ефективного здійснення їх діяльності, мотивує до співпраці [88].

Результатом процесу стратегічного планування є вироблення стратегії розвитку регіону/громади – комплексу рішень і дій, за допомогою яких обирають методи і засоби досягнення загальної мети або цілей регіону/громади. Будь-яка така стратегія складається із шести компонентів:

- 1) стратегічних цілей, які визначають чого саме хоче досягнути суб'єкт управління у наступні періоди. До речі, постановка таких цілей дає змогу контролювати чи буде їх досягнуто;
- 2) ресурсів (фінансові, нормативні, кадрові, інфраструктурні тощо), якими розпоряджається місцева влада для здійснення запланованої діяльності;
- 3) програм, заходів (завдань), які передбачають застосування обраних методів і засобів для досягнення поставлених стратегічних цілей;
- 4) процедур впровадження, моніторингу й оцінювання виконання стратегічного плану;
- 5) процедур актуалізації і пристосування стратегії до програмних документів вищого рівня;
- 6) процедур поширення стратегії розвитку [80, с. 25].

Стратегія розвитку регіонів виконує інформаційну і промоційну (урочисту) функції, озвучуючи політичні декларації та інформуючи про наміри до змін населення регіону, а також інвесторів і партнерів.

Окремо хотілося б звернути увагу на те, що стратегія розвитку регіонів

відрізняється від стратегії організацій приватного сектору тим, що не акцентує увагу на елементах конкурування і розвитку, щоб утриматися на ринку, а концентрується саме на досягненні загальної мети громади. Іншими словами такі стратегії не містять комерційної складової, адже загальною метою місцевої влади є створення якомога кращих умов життя і розвитку людей та максимальне задоволення їх потреб й інтересів.

Процес стратегічного планування розвитку регіонів можна представити як шість послідовних етапів, що можуть включати в себе інші, більш деталізовані кроки/дії (див. Додаток Г). Так, наприклад, у процесі стратегічного планування перед етапом аналізу існує підготовчий етап – організація роботи, який не є методологічним, однак не менш важливим. Саме від належної організації роботи залежить успішність як самого процесу, так і його безпосереднього результату – якісного стратегічного плану. Зважаючи на це, необхідно по-перше, підготувати необхідні розпорядчі акти для легалізації процесу (наприклад, видати наказ про створення робочої групи, яка буде займатися розробкою стратегії регіонального розвитку, скласти робочий план робіт). По-друге, сформувати працездатну робочу групу, яка зможе взяти на себе відповідальність за розробку Стратегії. По-третє, забезпечити максимальну публічність і прозорість процесу розробки стратегії через ефективну комунікацію із громадськістю та залучення якомога більшого числа учасників до самого процесу. По-четверте, запросити досвідченого консультанта/експерта зі стратегічного планування для методологічного супроводу всього процесу та надання допомоги у виконанні методологічно складних робіт (наприклад, здійснення соціально-економічного аналізу, складання прогнозів, моделювання можливих сценаріїв тощо). По-п'яте, організувати збір статистичних і економічних даних для здійснення повноцінного, об'єктивного та всебічного аналізу. По-шосте, провести різного роду анонімні опитування серед мешканців регіону/громад [72, с. 115-116].

Наступним етапом є безпосереднє планування, першим кроком якого є

прогнозування та моделювання сценаріїв розвитку регіону. Після того, як експертами сформульовані базовий та альтернативні сценарії розвитку регіону, проводиться перше засідання робочої групи, на якому представляється концептуальне бачення розробки стратегії, результати соціально-економічного й інших видів аналізу, результати опитувань мешканців і підприємців, а також можливі прогнози і сценарії розвитку «подій». Однією із цілей першого засідання є вибір альтернативного сценарію розвитку регіону. Тому після презентації важливо провести активну дискусію та дати можливість усім членам робочої групи висловити свою оцінку запропонованому сценарію і висловити власні зауваження та пропозиції. Обраний сценарій повинен бути прийнятим робочою групою на основі консенсусу [72, с. 116].

Прийняття сценарію розвитку регіону дозволяє перейти до формулювання стратегічного бачення, що є концентрованим уявленням громадськості того, яким вони хочуть бачити свій регіон (громаду) у майбутньому. Завершення формулювання такого бачення дозволяє «вийти» на пріоритети (стратегічні цілі) регіонального розвитку.

Наступним етапом є узгодження пріоритетів стратегії, остаточне визначення цілей і ключових завдань. Після чого відбувається остаточне їх закріплення та призначення відповідальних осіб за їх виконання.

Далі відбувається погодження плану, розроблення принципів та визначеність із реальними джерелами фінансування.

Після всіх обговорень та погоджень проект стратегії подається керівництву на затвердження. Зазначимо, що ухвалену стратегію оприлюднюють на офіційних сайтах, щоб мешканці дізналися про її існування і мали змогу ознайомитися із її змістом. Цей крок насправді є початком шляху, на якому громада приступає до втілення стратегії регіонального розвитку.

Отже, зважаючи на викладене можна зробити висновок, що стратегічне планування представляє собою комплекс рішень і дій, за допомогою яких

обирають найбільш дієві й ефективні методи і засоби досягнення загальної мети або цілей розвитку регіону. Таке планування є доволі складним процесом, до якого потрібно підходити не тільки з великою відповідальністю, але і з терпінням та наснагою витримати всі вищеперераховані кроки, активно залучаючи при цьому громадськість.

3.2. Впровадження іноземного досвіду управління регіональним розвитком у світлі ідей сталого розвитку

Європейський напрям розвитку нашої держави зумовлює застосування нового підходу до формування цілей, пріоритетів, інструментів та механізмів здійснення управління регіональним розвитком у світлі ідей сталого розвитку. Тому, з урахуванням цього, вважаємо за необхідне, дослідження іноземного досвіду управління регіональним розвитком та виявлення тих кроків (заходів), які можна впровадити в сучасних українських реаліях. Безпосередньо важливо проаналізувати ключові елементи досвіду реформування сфери публічного управління, адже реалізація політики інтегрування України до Європейського Співтовариства передбачає необхідність побудови системи регіонального управління відповідно до європейських принципів і стандартів.

У країнах «старої» Європи (наприклад, у Франції, Німеччині, країн Скандинавії), в яких здавна існували традиції децентралізованого публічного управління, базова одиниця територіального управління має розширені повноваження. Реформа місцевого самоврядування, що розпочалась ще у 60-х рр. минулого століття (в деяких країнах триває до сих пір), мала на меті поліпшення надання публічних послуг на місцях, шляхом передачі частини повноважень від органів державної влади органам місцевого самоврядування та збільшення участі громадянськості у прийнятті важливих

рішень щодо регіонального розвитку. У більшості країн це було досягнуто шляхом укрупнення територіальних одиниць. Цей шлях регіонального розвитку обрала для себе Україна у 2014 р., розпочавши процес добровільного об'єднання територіальних громад, який тривав до 2019 р.

У державах з відносно невеликою територією та кількістю населення були запроваджені дворівневі (рідше – однорівневі) системи адміністративно-територіального устрою. Наприклад, у Норвегії налічується 19 графств і 432 муніципалітети. У графстві головою державної адміністрації є губернатор, функції якого суттєво обмежені. Представницьким органом є рада графства, а виконавчим – правління графства. У муніципалітетах існують рада та правління. Графства відповідають за старші класи середньої школи, середню спеціальну освіту, дороги (крім місцевих), громадський транспорт, регіональне планування, розвиток промисловості і культури. Відповідно, до повноважень муніципалітетів належить забезпечення початкової освіти, регулювання надання житлово-комунальних послуг, виконання базових функцій у соціальній сфері. У Данії створено 5 регіонів та 98 муніципалітетів. До повноважень муніципалітетів належать: початкова освіта, первинна медична допомога, комунальні послуги, дозвілля, спорт і культура. Натомість, до повноважень регіонів відносяться: середня освіта, медична допомога (оскільки вважається, що на нижчому рівні управління неможливо забезпечити належну якість медичного обслуговування), регіональне планування, автомагістралі, залізниця [32, с. 264].

У свою чергу, у європейських країнах з великою територією і кількістю населення та давніми демократичними традиціями сформувались значно складніші системи адміністративно-територіального устрою. Наприклад, у Німеччині наявні 5 федеральних земель, крім того, 3 міста – Берлін, Гамбург, Бремен, які за своїм статусом прирівняні до рівня земель. У складі земель створено 22 адміністративних округи, також є так звані «вільні міста», що мають статус округів. До складу кожного адміністративного округу входять райони, які, у свою чергу, складаються із комун – найнижчий рівень

регіонального управління.

Досвід країн «старої» Європи свідчить, що значних успіхів в регіональному управлінні та розвитку було досягнуто тільки там, де реформаторські новації державної влади враховували інтереси громад, проте не передавали їм цілковито ініціативу в управлінні місцевими справами. В інших випадках реформатори отримували неочікувані наслідки. Наприклад, у Франції внаслідок відмови Уряду від примусового об'єднання комун в процесі реформування їхня кількість не зменшилась, а навпаки, зроста. Натомість, Швеція стала чи не єдиним успішним прикладом укрупнення муніципалітетів завдяки діям «знизу» (об'єднувалися муніципалітети, насамперед, навколо міст і ті, що співпрацювали між собою) [17].

У свою чергу, для країн «нової» Європи (наприклад, Польщі, Литви, Естонії, Румунії, Болгарії) головним завданням здійснення регіональної розбудови стало викорінення наслідків командно-адміністративного управління та приведення адміністративно-територіального устрою цих країн до вимог ЄС, що розпочалось у 90-х рр. ХХ ст. і триває по цей час. Були сформовані загальні вимоги до реформування місцевого самоврядування, що знайшли свої відображення у положеннях Європейської хартії місцевого самоврядування (див. Рис. 3.2).

Рис. 3.2. Ключові європейські вимоги до реформування місцевого самоврядування

Так, наприклад, у Польщі внаслідок реформи адміністративно-територіального устрою була запроваджена трирівнева система: на регіональному рівні – воєводства, на субрегіональному (районному) – повіти, на місцевому рівні – гміни. Внаслідок реформи на місцевому та повітовому рівні було зосереджено 65% повноважень, на регіональному – 30%, на центральному – лише 5%. Як наслідок, у цій країні було відкореговано повноваження державної адміністрації та органів місцевого самоврядування, при цьому останнім надано досить широкі права щодо управління відповідними територіальними одиницями, а також звернено увагу місцевої влади до потреб пересічних поляків [24, с. 62].

До позитивного досвіду трансформаційних перетворень у Польщі можна віднести те, що вже за короткий час після запровадження реформ відбулось суттєве підвищення якості надання послуг населенню, зменшення фактів (обсягів) нецільового використання коштів, підвищення ефективності прийняття управлінських рішень. До негативного досвіду варто віднести те, що внаслідок збереження значної централізації фінансової системи Польщі, у фінансуванні нових одиниць місцевого самоврядування вагоме місце займають прямі трансферти з державного бюджету. Внаслідок цього на рівні воєводств та повітів почав відчуватись дефіцит надходжень до бюджетів.

В більшості іноземних держав склалась триланкова система управління регіональним розвитком. У системі центральних органів державної влади діють інституції, що безпосередньо «опікуються» регіональним розвитком. Поряд із ними управлінською діяльністю займаються великі регіональні та локальні владні структури [28, с. 188]. Так, наприклад в Угорщині окремо функціонує Національна Рада регіонального розвитку, Міністерство довілля і регіональної політики та Національна рада регіонального розвитку. Схоже інституційне забезпечення регіонального розвитку має Румунія, на території якої функціонує Національна рада регіонального розвитку, координаційний орган при урядові [14].

У таких країнах як Ірландія, Португалія та Греція використовується

аналогічний підхід до питання управління регіональним розвитком. Наприклад, у Греції практично всю відповідальність за проведення регіональної політики покладено на Міністерство національної економіки. Цікаво, що у Фінляндії окремо відповідальність за формування регіональної політики несе Міністерство внутрішніх справ, а за її реалізацію – різні міністерства. Регіони Фінляндії у рамках невеликих проектів приймають самостійно лише окремі рішення, оскільки ухвалення основних управлінських рішень відбувається централізованим чином [14]. Натомість, у Бельгії питання розвитку регіонів розглядається на місцевому рівні. В цій країні створюються регіональні інвестиційні компанії, котрі виконують функції зі стимулювання щодо створення, реконструкції і розширення приватних фірм, та виникнення нових державних підприємств. Окрім того, функціонують спеціальні регіональні корпорації розвитку, що здійснюють управління регіональними базами даних, підтримують локально-секторальні інтереси і беруть участь в управлінні організаціями, що потрапляють у скрутні фінансово-економічні умови [28, с. 190].

Враховуючи спрямування всіх демократичних країн світу на досягненні цілей сталого розвитку, у тому числі у питанні регіональної розбудови, у більшості з них реалізацією цього займаються спеціалізовані державні директивні або дорадчі органи. Так, наприклад, у Канаді діє комітет Кабінету Міністрів з питань економічного та регіонального розвитку. У США додатково функціонують агенції регіонального розвитку із розгалуженою системою підрозділів. Вони ефективно співпрацюють із представниками місцевої та державної влади у ролі головних центрів стратегічного планування та супроводження проектів регіонального розвитку, забезпечують налагоджену й ефективну міжсекторну співпрацю влади-бізнесу-громадськості та створюють нове, прогресивне соціально-економічне середовище з урахуванням ідей сталого розвитку. Більш того, у США діє дольове фінансування регіональних проектів із боку федерального центру, регіону і самих громад, що сприяє об'єднанню всіх груп інтересів

відносно цілей регіонального розвитку. Спрацьовує так би мовити ефект співучасті [25, с. 171].

Цікаво, що деякі країни запровадили таку форму управління регіональним розвитком, яка фундаментально не вимагає кардинальної трансформації органів публічної влади чи перегляду обсягів їх повноважень. Це такі країни як: Ірландія, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Нідерланди. У цих державах передбачені різні форми втручання на регіональному рівні (з боку держави або безпосередньо через місцеві інституції) для здійснення регіонального розвитку, проте жодна з них не потребує проведення масштабних реформ публічно-владних інститутів.

Загально проаналізувавши іноземний досвід управління регіональним розвитком у світлі ідей сталого розвитку можна виокремити позитивні його аспекти для можливого впровадження в Україні. По-перше, це «не затягування» трансформаційних процесів на місцях, які здійснюються виключно в інтересах громадян, що забезпечує утримання довіри громадян до політичних сил, котрі впроваджують зміни. По-друге, це чітке дотримання законодавчо встановлених вимог щодо формування спроможних і самодостатніх громад – первинних суб'єктів місцевого самоврядування. По-третє, одночасна ліквідація органів державної влади (державних адміністрацій) на районному та обласному рівні, що, насамперед, призводить до підвищення ефективності планування регіонального розвитку, посилення координаційних зв'язків між різними органами управління, нарощування обсягів місцевої фінансової бази та збільшення ефективності використання бюджетних коштів.

Отже, децентралізація і регіоналізація стали ключовими принципами світової політики, які вплинули на трансформаційні зміни в управлінні регіональним розвитком на основі ідей сталого розвитку. Такий розвиток є багаторівневим процесом, учасниками якого виступають численні органи публічної влади різного рівня й окремі суспільні інституції (наприклад, агенції та регіональні корпорації розвитку) у тісній співпраці з

представниками громадськості. При цьому зберігається провідна роль саме самоврядних органів влади в управлінні регіональним розвитком. Вони проводять широку соціально-економічну діяльність.

Україна вже не один рік йде європейським шляхом управління й розбудови регіонів, що дозволило досягти якісних і кількісних змін в організації і здійснення регіонального управління та значно покращити соціально-економічну ситуацію в громадах. Однак, наразі діяльність окремих публічно-владних інституцій є неефективною і корумпованою, що призводить до «застигання» розвитку регіонів і потребує переформатування з огляду на апробований позитивний досвід провідних європейських країн.

Висновки до Розділу 3

Стратегічне планування представляє собою комплекс рішень і дій, за допомогою яких обирають найбільш дієві й ефективні методи і засоби досягнення загальної мети або цілей розвитку регіону. Таке планування є доволі складним процесом, до якого потрібно підходити не тільки з великою відповідальністю, але і з терпінням та наснагою витримати всі вищеперераховані кроки, активно залучаючи при цьому громадськість.

Децентралізація і регіоналізація є ключовими принципами світової політики, що впливають на трансформаційні зміни в управлінні регіональним розвитком на основі ідей сталого розвитку. Такий розвиток є багаторівневим процесом, учасниками якого виступають численні органи публічної влади різного рівня й окремі суспільні інституції.

Україна вже не один рік йде європейським шляхом управління й розбудови регіонів, що дозволило досягти якісних і кількісних змін в організації і здійснення регіонального управління та значно покращити соціально-економічну ситуацію в громадах.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено регіональний розвиток в Україні у розрізі концепції сталого розвитку на сучасному етапі. Отриманні результати в процесі дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки і пропозиції:

1. Сталий регіональний розвиток є симбіозом двох схожих між собою понять – «регіональний розвиток» та «сталий розвиток», що поєднав у собі характерні ознаки кожного з них. Відповідно такий розвиток представляє собою процес здійснення комплексу ефективних, обґрунтованих, якісних і необхідних змін, поетапне та прогресивне нарощування економічного, ресурсно-виробничого, людського й іншого потенціалу, відтворення екологічної і соціальної складової, забезпечення раціонального природокористування та збалансування людських потреб із можливостями самої планети на певній території за певний проміжок часу, з метою збереження існуючого «стану речей» для теперішніх і майбутніх поколінь.

Концепція сталого розвитку є універсальною, суть якої полягає у знаходженні оптимального, гармонійного та збалансованого поєднання всіх складових суспільного розвитку і природніх процесів, здійснення комплексних, науково обґрунтованих заходів, у тому числі впровадження тотальної екологізації виробничих процесів, що дасть можливість досягти соціальної справедливості та відсутності будь-якого виду дискримінації, покращити рівень життя населення та підвищити індекс людського розвитку, зберегти довкілля та максимально задовільнити потреби людей сьогодення і майбутнього. Дана концепція, яка передбачає досягнення пов'язаних між собою 17 глобальних цілей може бути реалізована як на міжнародному рівні спільно різними країнами світу, так і окремими громадянами, установами й організаціями в середині однієї держави.

2. Принципи сталого регіонального розвитку є керівними засадами,

які визначають вектор діяльності держави та суспільства щодо розбудови територій та надалі допомагають орієнтуватись на ідеї концепції сталого розвитку. На сьогодні цей перелік законодавчо чітко не визначений. У наукових колах дослідники пропонують власні переліки таких принципів, ґрунтуючись на різних підходах (екологізація, соціальна адаптивність, економічний реінжиніринг тощо). Вважаємо, що лише комплексне застосування і дотримання принципів сталого регіонального розвитку стане міцним фундаментом для побудови потужної держави та цілісного вирішення проблем сталого розвитку у сучасному світі.

3. Повномасштабна війна суттєво вплинула на соціально-економічний розвиток регіонів України. До тих проблем і викликів, що стояли перед нашою державою до початку війни, додалися нові, котрі при регіональному плануванні, на основі ідей сталого розвитку, навіть не враховувались як ймовірні. Більшість із них пов'язані з масштабним руйнуванням різноманітних об'єктів по всій території, особливо на сході та півдні України, міграційними процесами, ліквідацією підприємницької діяльності, колізійністю та застарілістю норм чинного законодавства. Відповідно для посилення соціально-економічного розвитку регіонів та стабілізації ситуації в Україні потрібно, удосконалити нормативну базу, залучати мешканців громад до процесів відновлення розбудови населених пунктів, впроваджувати дієві антикорупційні заходи, проводити державну соціальну політику щодо мотивації людей жити і працювати/навчатися в Україні, підтримувати бізнес. Переконані, що комплексна реалізація вказаного за міжнародною фінансовою підтримкою стане «трампліном» у розбудові регіонів та всієї країни.

4. Організаційне забезпечення регіонального розвитку формувалось від перших років незалежності України, проте лише з початку 2000-х років набуло масштабного та стратегічно-концептуального процесу. На даний час організаційне забезпечення регіонального розвитку представлене цілою низкою публічно-владних інституцій, які є постійно діючими органами влади

загальнодержавного чи місцевого рівня або тимчасовими, консультативно-дорадчими органами влади при уряді, парламенті чи Президентові України. Діяльність всіх цих інституцій направлена за формування потужних регіонів на основі концепції сталого розвитку. Проте, на наш погляд, роботи деяких з цих органів влади поки що недостатньо ефективна і потребує переформатування з огляду на досвід розвинутих країн світу та потреби воєнного і післявоєнного часу.

Правове забезпечення регіонального розвитку представлене численними нормативними актами, основні положення яких сконцентровані на питанні соціальної, економічної, інфраструктурної, культурної розбудови громад України та їх збалансованого «зростання» на основі досягнення цілей сталого розвитку. Більшість із цих актів є стратегічно важливими документами, що визначають нестандартні механізми й інструменти регіонального розвитку під час війни та у післявоєнний період. Однак, незважаючи на прогресивне вітчизняне законодавство залишаються питання, які потребують більш детального та ґрунтовного нормативного врегулювання, зокрема це стосується процесу інтеграції окупованих територій нашої держави та адаптації людей, які там перебувають до нових українських реалій, а також відновлення тих населених пунктів, котрі зазначили тотального руйнування. Вважаємо, що для врегулювання даних питань знадобиться не один рік кропіткої роботи парламенту й уряду спільно з громадськістю та міжнародними партнерами.

5. Стратегічне планування представляє собою комплекс рішень і дій, за допомогою яких обирають найбільш дієві й ефективні методи і засоби досягнення загальної мети або цілей розвитку регіону. Таке планування є доволі складним процесом, до якого потрібно підходити не тільки з великою відповідальністю, але і з терпінням та наснагою витримати всі вищеперераховані кроки, активно залучаючи при цьому громадськість. Вважаємо, що розбудова регіонів нашої держави із застосуванням стратегічного планування на основі ідей і цілей сталого розвитку дасть змогу

досягти стійкого соціально-економічного, екологічного, а також політико-безпекового ефекту у довгостроковій перспективі для теперішніх і майбутніх поколінь.

б. Україна вже не один рік йде європейським шляхом управління й розбудови регіонів, що ґрунтується на двох ключових принципах – децентралізація і регіоналізація. Це дозволило досягти якісних і кількісних змін в організації і здійснення регіонального управління та значно покращити соціально-економічну ситуацію в громадах. Однак, наразі діяльність окремих публічно-владних інституцій є неефективною і корумпованою, що призводить до «застигання» розвитку регіонів і потребує переформатування з огляду на апробований позитивний досвід провідних європейських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти: у 2 ч. Ч. 2. «Україна в індикаторах сталого розвитку» / Міжнародна рада з науки (ICSU), Світовий центр даних «Геоінформатика та сталий розвиток», ІПСА НАН України; наук. кер. М.З. Згуровський. К.: НТУУ КПІ, 2009. 208 с.
2. Андріяш В.І., Бондар Г.Л. Роль громадянського суспільства у досягненні сталого розвитку та боротьбі з корупцією в Україні. Публічне управління та регіональний розвиток. 2018. № 1. С. 32-50.
3. Бакунов О.О., Сергеева О.В. Прогнозування рівня економічної стійкості – основа сталого розвитку торговельного підприємства. Вісник ХНУ. 2012. Т. 2. № 4. С. 177-183.
4. Брянцев В.О. Сталий розвиток регіону: сучасні підходи та принципи. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Т. 29(68). № 3. С. 87-90.
5. Бурачек І.В., Ярмолюк Д.І. Особливості використання сучасних технологій менеджменту в сфері туризму. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 34 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/970/928>.
6. Василенко В.М. Архітектура регіонального економічного простору: Монографія; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк: Південний Схід, Лтд, 2006. 311 с.
7. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 34-43.
8. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: Монографія. Луцьк. Надстир'я, 2001. 528 с.
9. Герасимчук З.В., Поліщук В.Г. Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика: Монографія. Л.: РВВ ЛНТУ, 2011. 516 с.

10. Глинська А.Є. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку підприємств легкої промисловості: автореф. дис. ... к.е.н.: 08.00.04; Київський національний ун-т технологій та дизайну. К., 2008. 21 с.
11. Гнидюк Н.А., Гонціаж Я.І. Інституційні механізми регіонального розвитку в Україні: шлях до майбутнього. Збірник наукових праць УАДУ. 2010. Вип. 2. Ч. 1. С. 66-73.
12. Гречко А.В. Передумови сталого розвитку регіонів України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2018. № 4(16). С. 140-146.
13. Григоренко Ю.І. Після війни Україні може загрозувати деіндустріалізація [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gmk.center/ua/posts/pislia-vijny-ukraini-mozhe-zahrozhuvaty-deindustrializatsiia/>.
14. Грищенко І.М. Зарубіжний досвід управління регіональним розвитком. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/5_2018/5.pdf.
15. Гросул В.А. Методичне забезпечення організації сталого розвитку. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2010. Вип. 1. С. 160-167.
16. Декларація щодо регіоналізму в Європі від 4 грудня 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://constituanta.blogspot.com/2013/03/1996.html>.
17. Дробот І.О., Шуляр І.В. Реформування систем місцевого управління: зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011-01%285%29/11diouzd.pdf>.
18. Економічний словник / кол. автр.: Й.С. Завадський. Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. К.: Кондор, 2006. 355 с.
19. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Т. 5: Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О.Ю. Амосов (співголова), О.С. Ігнатенко (співголова) та ін.; за ред. О.Ю. Амосова,

О.С. Ігнатенка, А.О. Кузнецова. Х.: ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. 408 с.

20. Євростат: 4,3 мільйона громадян, що залишили Україну, мають статус тимчасового захисту в ЄС [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lb.ua/society/2024/03/10/602675_ievrostat_43_milyona_gromadyan_shcho.html.

21. Ємельянов В.М., Шульга А.А. Нормативно-правове забезпечення реформування місцевого самоврядування та об'єднання територіальних громад в Україні. Наукові праці: науково-методичний журнал. 2017. Т. 290. Вип. 278. С. 48-58.

22. Засекіна Т.М., Тишковець М.Д. Питання сталого розвитку у шкільних програмах. Матеріали міжнародного науково-практичного форуму «Сучасні наукові дослідження на шляху до євроінтеграції». 2019. С. 343-346.

23. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.

24. Ібрагімова А.А. Державна політика побудови спроможних територіальних громад в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04 «Місьцеве самоврядування; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Львів. регіонал. ін-т держ. управління. Львів, 2015. 242 с.

25. Качний О.С. Зарубіжний досвід формування механізмів державного управління соціально-економічним розвитком регіонів. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 2. С. 170-174.

26. Квятковська Л.А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. Одеса, 2013. Вип. 1(48). С. 85-89.

27. Керецман В.Ю. Регіональний розвиток як предмет державного регулювання. Вісник національної академії державного управління при Президентові України. 2003. № 4. С. 397-401.

28. Кінщак А.В. Світовий досвід формування політики регіонального

розвитку. Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2015. Вип. 2. С. 187-196.

29. Ковалевська А.В., Зеленський С.В., Петрова Р.В. Стійкий розвиток міст: сутність поняття та передумови впровадження. *Social Economics*. 2017. № 1. С. 69-75.

30. Коваленко Ю.О. Підходи щодо оцінки сталого розвитку регіонів на основі соціо-еколого-економічних показників. *Менеджер*. Серія: Економіка. 2020. № 3 (88). С. 45-55.

31. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

32. Крупіна Н.А. Зарубіжний досвід адміністративно-територіальної реформи як інструменту удосконалення формування фінансових ресурсів місцевих органів влади. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2010. Вип. 39. С. 263-268.

33. Куйбіда В.С. Генеза територіальної організації України: конституційно-правові аспекти. Х.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 480 с.

34. Лазарева О.В. Особливості сталого розвитку сільсько-господарського землекористування. *Scientific review*. 2015. № 14 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/1447.pdf>.

35. Лакас В.В. Сталий розвиток в сучасних умовах: сутнісно-змістовна характеристика та теоретико-методологічні засади. *Агросвіт*. 2024. № 16. С. 184-190.

36. Лелеченко А.П. Феномен поняття «сталий розвиток». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 12 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1649>.

37. Медвідь В.Ю. Наукові засади визначення сутності регіонального розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 7(133). С. 157-163.

38. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури запросило до спільної імплементації реформи у сфері містобудування країни

G7 та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/ministerstvo-rozvytku-hromad-terytorii-ta-infrastruktury-zaprosylo-do-spilnoi-implementatsii-reformy-u-sferi-mistobuduvannia-krainy-g7-ta-ies>.

39. Мірзоєва Т.В., Томашевська О.А. До визначення сутності поняття «регіон». Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 23. С. 48-50.

40. Остапчук В.О. Перспективи фінансової децентралізації в Україні: нормативно-правовий аспект. Економіка і суспільство. 2018. № 15. С. 720-726.

41. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>.

42. Підтримка сталого розвитку та боротьби з кліматом [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.un.org/en/our-work/support-sustainable-development-and-climate-action>.

43. Погорєлов Ю.С. Розвиток підприємства: поняття і види. Культура народів Причорномор'я. 2006. № 88. С. 75-81.

44. Положення про Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентах України: Указ Президента України від 4 березня 2021 р. № 89/2021 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/2021#Text>.

45. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 9 липня 2022 р. № 2389-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#n365>.

46. Про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню України: Указ Президента України від 24 червня 2010 р. № 723/2010 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/2010>.

47. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. Відомості Верховної Ради України.

2015. № 13. Ст. 91.

48. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 156-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 90.

49. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

50. Про затвердження порядків підтвердження ступеня локалізації виробництва товарів та проведення моніторингу дотримання вимог щодо ступеня локалізації виробництва предметів закупівлі, внесених до переліку товарів, що є предметом закупівлі, з підтвердженим ступенем локалізації виробництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2022 р. № 861 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/861-2022-%D0%BF#Text>.

51. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. Ст. 222.

52. Про Концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України від 25 травня 2001 р. № 341/2001 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.

53. Про Координаційну раду з питань реформування державного управління: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 335 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/335-2016-%D0%BF#Text>.

54. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. – Ст. 170.

55. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст. 190.

56. Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції: Указ Президента України від 20 вересня 2019 р. № 713/2019 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/713/2019#Text>.

57. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 29 серпня 2019 р. № 19-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 35. Ст. 147.

58. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 36. Ст. 360.

59. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 2 травня 2023 р. № 3077-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 72. Ст. 249.

60. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 34. Ст. 1167.

61. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

62. Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 714 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/714-2015-%D0%BF#Text>.

63. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

64. Програма регіонального розвитку «Інноваційна економіка та інвестиції» [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/185/%83.pdf>.

65. Проект Закону «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 5 січня 2022 р. № 6504 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73563.

66. Проект Закону України «Про міські агломерації» від 17 липня 2017 р. № 6743 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62318.

67. Пухир С.Т. Державний фонд регіонального розвитку: проблеми та шляхи удосконалення функціонування. Облік і фінанси. 2016. № 3(73). С. 159-165.

68. Робота Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентіві України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.congress.gov.ua/zahalna-informatsiia/>.

69. Розподіл коштів ДФРР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku/rozpodil-koshtiv-dfrr/>.

70. Росія завдала масованого удару по Україні ракетами та дронами: загинули люди, є відключення електрики [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/881711-rosia-atakue-raketami-ukrainu-vibuhilunaut-u-kievi-odesi-mikolaevi-ta-insih-mistah-e-vidklucenna-elektriki/>.

71. Руденко Л.А. Сталий розвиток: пошуки моделей сталого розвитку України. Український географічний журнал. 1998. № 1. С. 5-12.

72. Серьогін С.М., Горчарук Н.Т. Теоретичні засади та основні напрями реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні. Аспекти публічного управління. 2015. № 4. С. 111-120.

73. Скуф'їна Т.К., Баранов С.О. Регіональний розвиток у світлі циклічно-хвильових уявлень. Форум права. 2012. №1. С. 29-48.

74. Словник з регіональної політики. Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень ЄвроРегіо Україна [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.eri.org.ua>.

75. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: Монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2012. 534 с.
76. Сталий розвиток: що це, чому це важливо та до чого тут Україна [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ucap.io/en/stalyj-rozvytok-shho-cze-chomu-cze-vazhlyvo-ta-do-chogo-tut-ukrayina/>.
77. Тимчасово окуповані території України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%DB8>.
78. Тищенко О.М. Економічний потенціал регіону: аналіз, оцінка, діагностика: Монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2005. 176 с.
79. Ткачук А.Ф. Як зник Мінрегіон, розчинившись у кілометрах, мостах і автомобілях. Дзеркало тижня. 2022. 27 грудня [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/internal/jak-znik-minrehion-rozchinivshis-u-kilometrakh-mostakh-i-avtomobiljakh.html>.
80. Ткачук А.Ф., Кашевський В.В., Мавко П.М. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль). К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 96 с.
81. Ткачук А.Ф., Третяк Ю.А. Відновлення України. Регіональний аспект. Реанімаційний пакет реформ. 14 червня 2022 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rpr.org.ua/news/vidnovlennia-ukrainy-rehionalnuu-aspekt/>.
82. Токарчук О.В. Соціально-економічна сутність поняття «регіон» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_EISN_2007/Economics/21481.doc.htm.
83. Транзитні можливості України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/content/tmu.html>.
84. Фадєєв О.В. Особливості реалізації регіональної політики в Україні. Механізм регулювання економіки. 2004. № 4. С. 201-205.
85. Хаустова В.Є., Омаров Ш.А. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. Проблеми економіки. 2018. № 1. С. 265-273.

86. Чабанюк О.М., Лобода Н.О. Основні принципи концепції сталого розвитку. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції», 7 листопада. Житомир: «Житомирська політехніка», 2019. С. 64-65

87. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу/ пер. з англ. В. Старка. 2-е вид., доп. К.: Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2014. 246 с.

88. Що буде головним результатом реформи для людей? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/questions/25>.

89. Що таке Цілі сталого розвитку? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>.

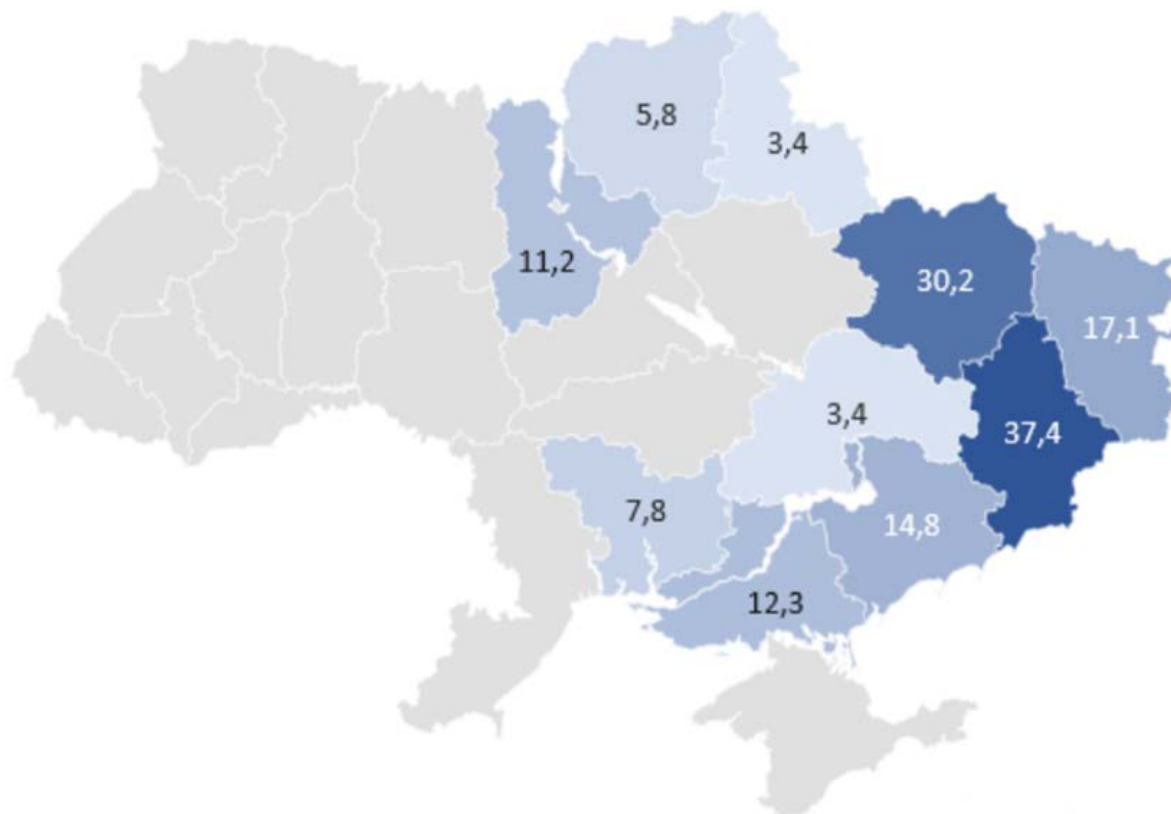
Протиріччя (конкуренція) ідей та цілей концепції сталого розвитку

Загальна оцінка прямих збитків інфраструктури України станом на початок 2024 року [23]

Тип майна	Оцінка прямих втрат, \$ млрд	Частка, %
Житлові будівлі	58,9	37,5%
Інфраструктура	36,8	23,4%
Активи підприємств, промисловість	13,1	8,3%
АПК та земельні ресурси	10,3	6,5%
Енергетика	9,0	5,7%
Освіта	6,8	4,3%
Лісовий фонд	4,5	2,9%
ЖКГ	4,5	2,9%
Транспортні засоби	3,1	2,0%
Охорона здоров'я	3,1	2,0%
Культура, туризм, спорт	3,1	2,0%
Торівля	2,6	1,6%
Адміністративні будівлі	0,5	0,3%
Цифрова інфраструктура	0,5	0,3%
Соціальна сфера	0,2	0,1%
Фінансовий сектор	0,04	0,01%
Разом	157,2	100%

**10 найбільш постраждалих регіонів України станом на початок 2024 р.
(млрд доларів) [23]**

Процес стратегічного планування розвитку регіону

